

TÜRKİYE'DE AİLE EĞİTİMİ UYGULAMALARI: AİLEDE DİN EĞİTİMİ PROGRAMI (ADEP) ÖRNEĞİ PRACTICES IN FAMILY EDUCATION IN TURKEY: THE CASE OF ADEP (FAMILY-BASED RELIGIOUS EDUCATION PROGRAM)

Geliş Tarihi: 17.10.2022 Kabul Tarihi: 13.12.2022

@ **GÜLSÜM PEHLİVAN AĞIRAKÇA**
DR. ÖĞR. ÜYESİ
29 MAYIS ÜNİVERSİTESİ
İLAHİYAT FAKÜLTESİ
orcid.org/0000-0003-1307-6349
gulsumagirakca@gmail.com

ÖZ

Değişen aile yapısı, uyarcıların farklılaşması, ailelerin bütün çevre etkenlerini kuşatmakta zorlanması, destek alabilecekleri kurum ve kuruluşlara ihtiyaç hissetmesi ebeveynlere yönelik eğitimleri gerekli hale getirmektedir. Bu anlamda anne-baba adaylarının ve çocuk sahibi ebeveynlerin bilgi ve becerilerini arttırmak, onlara karşılıklı çıkabilecek problemleri nasıl çözebileceklerine dair bir bilinç kazandırmak gibi amaçlarla 1980'li yıllardan beri Türkiye'de çeşitli anne-baba eğitimleri düzenlenmektedir. Ancak genel itibarıyla bu programların din eğitiminden bağımsız olarak yapıldığı görülmektedir. Diğer taraftan çocuklarına sağlıklı din eğitimi vermek isteyen fakat bu konuda çeşitli zorluklar ile karşılaşan, din ve değer merkezli eğitimlere ihtiyaç hisseden aileler bulunmaktadır. Bu gerekçe ile 2016 yılından beri makale yazarının da içinde bulunduğu Ailede Din Eğitimi Programı (ADEP) adı altında ailelere yönelik bir din eğitimi programı düzenlenmektedir. Bu program ile ailelere, 0-18 yaş aralığındaki çocuklarına din eğitimi verirken sahip olmaları gereken bilgi ve becerilerin kazandırılması amaçlanmıştır. Türkiye'de din eğitimi esas alan ilk aile eğitim programı olması sebebiyle ADEP, gözlem ve doküman inceleme/belgesel tarama yöntemi ile değerlendirilmeye tabi tutulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aile Eğitimi, Aile Eğitimi Programları, Ailede Din Eğitimi, Anne-baba Eğitimi, YEKDER, ADEP.

ABSTRACT

The changing family structure, the differentiation of stimuli, the difficulty of families to encompass all environmental factors, and the need for institutions and organizations where they can receive support make education for parents necessary. In this sense, various parenting educations have been organized in Turkey since the 1980s in order to increase the knowledge and skills of prospective parents and parents with children and to give them an awareness of how they can solve the problems they may encounter. However, it is generally seen that these programs do not include any kind of religious education. On the other hand, there are families who want to provide healthy religious education to their children but face various difficulties in this regard and feel the need for religion and moral-centered education. For this reason, since 2016, a religious education program for families has been organized under the name of Religious Education in the Family Program (ADEP), in which the researcher is also involved. This program aims to provide families with the knowledge and skills they need to have while providing religious education to their children between the ages of 0-18. Since it is the first family education program based on religious education in Turkey, ADEP will be evaluated with the document analysis method

Keywords: Family Education, Family Education Programs, Religious Education in the Family, Parent Education, YEKDER, ADEP.

SUMMARY

The research aims to reveal the necessity of education for parents in the context of religious and value education based on the family education practices that started programmatically in Turkey around the 1960s and continued to develop. Although the first family education practices generally aimed at improving the literacy skills of families and increasing the knowledge of mothers about childcare, it is known that after 1980, family education programs such as “Parenting School”, “Marriage School”, “Mother-Child Education Program”, which take into account all physical, cognitive, emotional, social and sexual developmental characteristics of children, started. In this way, information about the developmental characteristics of their children was explained to parents with scientific approaches and training was provided to parents with a solution-oriented understanding of child education.

In Turkey, studies on family education are still ongoing, supported by academic research, new content is being created, and efforts are being made to expand it as a state policy. In addition to official institutions, NGOs also prepare and implement training programs for families. The fact that family education programs continue in different channels indicates that the problems and needs in this field are increasing. Many factors such as the differentiation of family dynamics, changes in living standards and the increase in stimuli affecting children's development have brought parents face to face with various issues in child education. Accordingly, parents have started to demand trainings to improve their knowledge and skills. It can be said that the need is multifaceted and covers all areas of child development. One of these areas of development is religious and moral development. Therefore, parents need to receive educational support on how they should provide their children with religious and moral education. However, in the family education programs developed in Turkey, there is generally no content on children's religious and moral education. Although there are some short-term and limited studies, a systematic and continuous family religious education program has not been prepared. For this reason, the Religious Education in the Family Program (ADEP), which was developed in 2016 based on a field study conducted by İLKE Association and YEKDER, and which was realized to be the first in the field, was determined as the subject of the research.

In this article, ADEP is introduced and discussed in all its aspects. First of all, the research report titled *The Role of Parents in the Religious Development of Children: Expectations and Areas of Difficulty*, then the way in which the education program was implemented between 2016 and 2022 and the topics covered in the program were explained. In addition, general information on the ADEP modeling work that started in 2018 was provided, and the purpose and content of the trainings for trainers were explained. This program does not only consist of seminars, but also includes needs-based publications that families can benefit from in the long term.

The research was conducted through document analysis by benefiting from documents such as books, reports, booklets and the web page of the Association for Non-formal Education and Culture. In addition, since the author was involved in the Religious Education in the Family Program, the observation method was also used. The findings based on direct and indirect observations were tried to be reflected in the research; the information obtained on the issue was subjected to objective and scientific evaluation.

It has been understood that the examined education program has become systematic with its purpose, topics and duration of implementation and that it is a program open to development. In addition, it was realized that religious and moral development was not considered separately from other developmental areas and that a relationship was established between children's developmental characteristics and religious education. In addition to these, it was understood that the belief, worship and morality dimensions of religion were handled together and that children's religious education was approached from a holistic perspective. Although the program is open to improvement and has a dynamic structure, it also has some shortcomings and limitations. The fact that fathers are not included in the program, which is mostly attended by mothers, or that this number is almost negligible seems to be a deficiency. The fact that it has a more theoretical content is also a situation that can be criticized. It can be accepted that ADEP is a unique program in terms of enabling families to actively participate in their children's religious education and to look at the problems they face from different perspectives. It can be said that this program, together with its topics, trainers and publication studies, has an infrastructure and experience that can serve as a model for other studies on religious education in the family.

GİRİŞ

Anne ve babanın konumu, sorumlulukları, bilgi birikimleri ve ebeveynlikle ilgili farkındalıkları ailenin dinamikleri açısından belirleyici bir öneme sahiptir. Ebeveynlik becerileri, büyük oranda anne ve baba için kültürel aktarımla elde edilen, atadan miras alınan bir özelliğe sahiptir. Ancak ebeveynlik, büyük oranda daha önceki yıllarda olduğu gibi nesilden nesile aktarılarak yerine getirilmesi mümkün olan bir vazife olmaktan çıkmıştır. Teorik bilgiden ziyade, model alarak, taklit ederek ve istişare yaparak öğrenilen çocuk yetiştirme, günümüzde artık farklı bilgi ve becerileri gerekli kılmaktadır.

Aile içerisindeki rollerin değişime uğraması, teknolojik gelişmeler, hedeflenen hayat standartları, uzmanlık alanlarının gelişmesi, sosyal değerlerin değişime uğraması, ebeveynlikle ilgili bilgi karmaşıklığı gibi birçok faktör, ebeveynlerde, çocuk yetiştirme konusunda suçluluk ve yetersizlik gibi duyguların oluşmasına sebep olmaktadır. Bunların yanı sıra postmodern kabul edilen düşünce yapısı, hayatın farklı alanlarında, üretilen bütün içerik ve materyallerde bir değer krizini ortaya çıkarmış, her bilgi ve değeri, ilkesi olmayan öznel bir bakış açısıyla sorgulanır hale getirmiştir. Temelinde dinî ve kültürel değerlerin yer aldığı aile kurumunun da bu değişimden çok etkilendiği, özelliklerinin sarsıldığı ve işlevini yitirme tehlikesi ile karşı karşıya olduğu aşikâr hale gelmiştir.¹

Geleneksel olarak büyüklerden, akrabalarından bilgi olarak çocuk yetiştiren ebeveynlerin bu çağda artık, hem teorik hem de pratik desteğe ihtiyacı bulunmaktadır. Sosyal, ekonomik ve demografik değişiklikler ile birlikte tek ebeveynli çocuk yetiştirme ve çekirdek aile olarak yaşamak, diğer taraftan hem evde hem de işte yoğun olarak

¹ Bk. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021*, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Türkiye İstatistik Kurumu, 2022; Aytül Kasapoğlu, “Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları”, *Aile Sosyolojisi*, ed. Aytül Kasapoğlu - Nadide Karkınır (Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011), 20-22; Celalettin Çelik, “Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din”, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 8 (2010), 25-35.

çalışma durumunda kalmak ebeveynlerin informal kaynaklara ulaşımını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte çocuklardan beklentiler artmakta, çocukların bilgili ve yetenekli olmaları konusundaki istek, ebeveynleri daha fazla katılımcı ve mücadeleci kılmaktadır. Çocukların da çağın ön plana çıkardığı ve idealize ettiği sınır tanımayan “özgürlük” ve “görecelilik” anlayışını, kavramla ilgili bilinçli bir farkındalığa ulaşmadan önce sahiplenmeleri ve ailelerine karşı bir savunma mekanizması gibi kullanmaları ebeveynleri çaresiz bırakmaktadır. Diğer taraftan değer karmaşası içerisinde çocuk ve gençleri de kalabalık bir yalnızlığa itmekte, onları anlaşılmaz kılmaktadır. Dolayısıyla kendiliğinden, doğal bir ortamda büyütemeyen yeni nesil çocuklar, daha fazla bilgili, becerikli ve donanımlı anne babalara ihtiyaç duymaktadırlar.

Anne-babalar, geleneksel yollarla alamadıkları veya yeterli gelmeyen bilgi ve becerileri alabilecekleri güvenilir ortam ve kaynaklara ihtiyaç duymaktadırlar. Birçok konuda hizmet sunan ve halkın ihtiyacını karşılamaya çalışan devlet, ebeveynlerin çocuk eğitimi ile ilgili yaşadıkları problemlere de destek vermek ve kaynak sağlamak durumunda olmakla birlikte, aileye yönelik yapılan çalışmaların henüz çok yeterli olmadığı görülmektedir. Bu manada çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından aile eğitimleri ve aile destek programları yapılmakta ve bu alandaki boşluklar doldurulmaya çalışılmaktadır.

Genel itibarıyla gerek Türkiye’de gerek dünya çapında yapılan aile eğitim programlarının iki amacı bulunmaktadır. Birincisi ailenin iç dinamiğinin güçlendirilip bireysel ve sosyal açıdan yaşadığı ortama uyum sağlayabilmesine yardımcı olmak, ikincisi çocukların gelişim özellikleri ve eğitimi konusunda aileye bilgi ve beceri kazandırmak. Bununla birlikte evliliğe hazırlık, evlat edinme, dezavantajlı çocuklara karşı tutum ve davranışlar da aile eğitim programlarının amaçları arasında yer almaktadır. Başlangıç itibarıyla küçük çaplı, farkındalık kazandırma ve tanıtım yapma şeklinde başlayan aile eğitim programları, zamanla hem nicelik hem de nitelik açısından genişlemiştir.²

Bu çalışmada amaç, din ve değer merkezli bir aile eğitim programını, bütün yönleri ile ele almak, içerik ve yöntem bakımından analiz etmektir. Ailede Din Eğitimi Programı (ADEP) olarak bilinen bu uygulama, din ve değer merkezli bir aile eğitim programı olması sebebiyle Türkiye’de ilk olma özelliğine sahiptir. Yazılı, görsel ve işitsel belgeler üzerinden doküman inceleme yöntemi ile programla alakalı veriler ortaya konulmuş ve elde edilen bilgiler değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Ayrıca araştırmacının doğrudan ve dolaylı gözlemleri de çalışmaya yansıtılmıştır.

² Bk. Çiğdem Kılıç, “Aile Eğitim Programları ve Türkiye’deki Örnekleri”, *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi* 10/1 (2010), 99-110.

1. Anne-Baba Eğitimi (Aile Eğitimi) Programlarının Önemi

Anne-baba eğitimi, anne babaların çocuklarını zihinsel, fiziksel, sosyal, duygusal ve ahlâkî açıdan sağlıklı bir şekilde yetiştirmelerini sağlamak amacıyla geliştirilmiş program ve etkinliklerin tümüne verilen addır. Bu programlarda, anne-babaların çocuk gelişimi ile ilgili bilgilerini geliştirme, yaşadıkları sorunlarla baş edebilme becerilerine katkıda bulunma, deneyimlerini paylaşabilmelerine imkân sağlama, çocuklarını sağlıklı geliştirebilmeleri için ebeveynlere rehberlik yapma ve destek olma gibi amaçlar bulunmaktadır. Belirlenen bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için birtakım konu başlıkları çerçevesinde programlı bir eğitim yapılmaktadır.³

Ailelere yönelik eğitimlerin farklı özellik ve amaçları bulunmaktadır. Bu çalışmalar genel olarak gelişimsel, eğitimsel ve terapi olmak üzere üç kategoride ele alınmaktadır. Anne-baba eğitimi, daha çok eğitimsel çalışmalar olarak karşımıza çıkmakta, bu kapsamda bireylere aile içi ilişkiler, iletişim ve çocuk gelişimi hakkında bilgiler verilmektedir.⁴

Yaşamın ilk yılları, diğer gelişim dönemlerine göre kritik öneme sahip olup çocukların bilişsel, fiziksel, dil, sosyal ve duygusal gelişimin üst düzeyde olduğu bu yılların aile ortamında geçtiği bilinmektedir. Bu nedenle anne-babalara erken çocukluk döneminde verilecek eğitim daha büyük öneme sahiptir. Ayrıca aile eğitimleri, anne-babaların çocuklarının eğitimine erken yaştan itibaren katılmalarını, onları desteklemelerini sağlamak; fiziksel, duygusal ve sosyal anlamda sağlıklı bireyler yetiştirmeleri için ebeveynlere yetkinlik kazandırmaktadır.

Aile eğitim programları, ebeveynlere, aile katılımının okul başarısında ne derece önemli olduğu konusunda da farkındalık kazandırmaktadır. Erken yaşlarda çocuğunun eğitim hayatına katılım sağlayan, okul ile işbirliği yapan anne-babaların çocuklarının daha başarılı olduğu yapılan araştırmalar ile ortaya konmuştur. Erken çocuklukta daha fazla öneme sahip olan aile katılımı konusunda ebeveynleri bilinçlendirmek aile programları sayesinde mümkün olmaktadır. Zira aile katılımı, sınıf seviyesi yükseldikçe azalmakta ve birçok aile tarafından gerekli görülmemektedir.

Aile eğitim programlarının yararlarından biri de farklı, dezavantajlı ailelere ulaşabilmektir. Nitekim toplumda sosyoekonomik düzeyi düşük, madde bağımlısı ebeveynler olduğu gibi, küçük yaşta anne veya baba olmuş bireyler de bulunmaktadır. Ayrıca tek ebeveynli aileler, engelli ço-

³ Semra Erkan, "Aile ve Aile Eğitimi ile İlgili Temel Kavramlar", *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları*, ed. Z. Fulya Temel (Ankara: Anı Yayıncılık, 2010), 23-25.

⁴ Zeynep Hamamcı - Seher A. Sevim, "Türkiye'de Aile Rehberliği Çalışmaları", *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3/22 (2004), 2.

cuğu olan anne-babalar da aile eğitim programlarının hedef kitlesi olarak yer almaktadır.

2. Türkiye’de Uygulanan Anne-Baba Eğitim Modelleri

Ailelere yönelik eğitim ve çalışmaların birçok ülkede 19. yüzyılın ilk yarısında başladığı görülmektedir. Genel itibariyle bu eğitimlerin, ailelerin bilgi ve becerilerini artırmaya yönelik olduğu, sadece çocuk bakımı ve eğitimi ile sınırlı kalmadığı anlaşılmaktadır.⁵ Türkiye özelinde aile eğitim uygulamalarının tarihçesine bakıldığında, aileye yönelik eğitimlerin, Cumhuriyet’in ilk yıllarından 1960’lı yıllara kadar genellikle okuma-yazma öğretimi ve yurttaşlık eğitimi odaklı olduğu görülür.⁶ Sistemli olarak ilk defa 1962-63 yılları arasında anne-babalara yönelik bir eğitim yapılmıştır. Akıl Hıfzıssıhhası Cemiyeti Başkanı, Çocuk Psikiyatri Enstitüsü kurucusu psikiyatrist Ord. Prof. Dr. İhsan Şükrü Aksel tarafından Mediko-Sosyal Merkezi ve Askerî Tıbbiye’de yapılan eğitimler, “Anne-Babalara Haftalık Sohbet Toplantıları” şeklinde düzenlenmiştir.⁷ Daha sonra 1989 yılında İstanbul Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü tarafından “Anne Baba Okulu” adıyla bir uygulama başlatılmış,⁸ onu 1998 yılında “Evlilik Okulu”⁹ adıyla yapılan başka bir eğitim takip etmiştir.

⁵ Bk. T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Aile Eğitim Programları Üzerine Notlar* (Ankara: 2011), 14; Z. Fulya Temel - H. Merve İmir, *Erken Çocukluk Eğitiminde Yaklaşımlar ve Programlar Çocuk Gelişimi* (İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi), 144-154; Cansu Yıldız - Mine Canan Durmuşoğlu, “The Family Involvement in Different Early Childhood Curricula and Approaches in the World”, *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Dergisi* 8/1 (2018), 23-38; Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Aile Eğitim Programları Üzerine Notlar*, 19-27.

⁶ Kadın, aile ve çocuk eğitimi, Osmanlı’nın son döneminden itibaren özellikle II. Meşrutiyet yıllarında gündeme getirilmiş, dergi ve gazete yazılarında tartışılmaya başlanmıştır. İlk defa kadın ve aileye yönelik dergiler bu yıllarda yayınlanmıştır. Bu çalışmalar aile eğitim programı olarak değerlendirilmese de kadın, çocuk ve aile meselesinin Cumhuriyet’ten daha önce 19. yüzyılda konuşulmaya başlandığını göstermesi açısından önem arz etmektedir. Bk. Mustafa Gündüz, *Osmanlı Eğitim Mirası* (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2015), 106.

⁷ Duygu Yalman Polatlar, *Okul Öncesi Dönemde Aile Eğitimi ve Katılımı* (İstanbul: Efe Akademik Yayınları, 2021), 36; *Ana-Baba Okulu*, ed. Haluk Yavuzer (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2011), 8.

⁸ 1989’da anne ve babalara 32 saat eğitim verme şeklinde başlayan Ana Baba Okulu, Prof. Dr. Haluk Yavuzer ve meslektaşlarının öncülüğünde hazırlanmıştır. Bu sebeple Yavuzer, ana-baba okullarının kurucusu kabul edilmektedir. Sonraki yıllarda programı desteklemek amacıyla Haluk Yavuzer’in editörlüğünü yaptığı bir de kitap hazırlanmıştır. Bk. Haluk Yavuzer, *Ana Baba Okulu* (İstanbul: Remzi Kitapevi). İstanbul Üniversitesi Sürekli Eğitim Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından halen “Ana Baba Okulu” adı ile sertifikalı bir eğitim verilmektedir. Bk. (İÜ, Uzaktan Eğitim Sertifika Programları 17 Ağustos 2022).

⁹ 1998 yılında başlayan “Evlilik Okulu”nun öncüsü de Prof. Dr. Haluk Yavuzer’dir.

Anne-Baba Okulu, toplam 32 saatlik bir eğitim olup programda çocuğun gelişim özellikleri ve eğitimi, iletişim becerileri, cinsel eğitim, çocukta uyum ve davranış bozuklukları gibi konular ele alınmakta ve sorun çözme aşamasının hedeflendiği serbest grup tartışma ortamları oluşturulmaktadır.¹⁰

Ailelere yönelik eğitim faaliyetlerinden bir diğeri de, 1980’li yıllarda Boğaziçi Üniversitesi akademisyenleri tarafından yürütülen bir proje kapsamında kurulan Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV)’e aittir. Vakfın resmi açılışı 1993 yılı olup annelere okuma yazma öğretimi, Anne-Çocuk Eğitimi Programı (AÇEP), Baba Destek Eğitim Programı (BADEP) ve Okul Öncesi Veli Çocuk Eğitim Programı (OVÇEP) gibi çalışmalar yapmış, aynı zamanda eğitim programlarını farklı ülkelere taşımıştır. AÇEV eğitim faaliyetlerinin yanı sıra araştırma ve yayın çalışmaları ile de ebeveynlik konusunda toplumu bilinçlendirmeye devam etmektedir.¹¹

AÇEP, Türkiye’deki erken çocukluk eğitimi sorununa bir çözüm olarak geliştirilmiş, bilimsel temelli bir okulöncesi eğitim programıdır. Anne-Çocuk Eğitim Programı, 1982-1986 yılları arasında Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyeleri olan Prof. Dr. Çiğdem Kağıtçıbaşı, Doç. Dr. Diane Sunar ve Doç. Dr. Sevdâ Bekman tarafından yürütülen Erken Destek Projesinin ürünüdür. Programda, doğrudan annelere ulaşılarak, annelere eğitim desteği verilmektedir. Annelere eğitim verilerek üç şey amaçlanmaktadır: Kadının birey olarak güçlenmesini sağlamak, annenin eğitici rolünü geliştirmek, çocuğun gelişim ihtiyaçlarını ev ortamında sağlıklı bir şekilde gidermek.¹²

AÇEV, 1982-1986 yılları arasında İstanbul’da düşük gelirli ailelere yönelik Anne-Çocuk Eğitimi başlatmıştır. Erken Çocukluk Destek Projesi kapsamında yürütülen bu çalışma, çocukları okul öncesinden yararlanamayan aileleri desteklemek amacıyla taşınmaktadır. Özellikle anneleri, çocuklarının ihtiyaçları konusunda bilinçlendirmek ve daha duyarlı kılmak istenmektedir.¹³ Vakıf tarafından AÇEP kapsamında yürütülen çalışmalar başlangıçtan itibaren ağırlıklı olarak annelere yönelik olmakla birlikte babaların, çocuk gelişimi ile ilgili bilgilenmelerini ve çocuklarının eğitiminde daha etkin olmalarını sağlamak amacıyla 1996 yılında Baba Des-

Bu eğitim programı için de bir kitap çalışması yapılmıştır. Bk. Haluk Yavuzer, *Evlilik Okulu* (İstanbul: Remzi Kitapevi).

¹⁰ Yavuzer, *Ana Baba Okulu*, 12-13.

¹¹ Bk. Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV), “AÇEV Programları (19 Ağustos 2022); Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Aile Eğitim Programları Üzerine Notlar*, 31.

¹² Hülya Kartal, “Erken Çocukluk Eğitim Programlarından Anne-Çocuk Eğitimi Programı’nın Altı Yaş Grubundaki Çocukların Bilişsel Gelişimlerine Etkisi”, *İlköğretim Online* 6/2 (2007), 238; Bk. (AÇEV, 7 Eylül 2022).

¹³ Çiğdem Kağıtçıbaşı vd., *Başarı Ailede Başlar* (İstanbul: Yapa Yayınları, 1993), 10-11.

tek Eğitim Programı (BADEP) geliştirilmiştir. Bu programla babaların, çocuk gelişiminin önemini kavramaları, konu hakkında bilgi edinmeleri ve çocuk eğitiminde daha fazla rol almaları amaçlanmıştır, eğitim içerikleri bu yönde düzenlenmiştir. 14 Programın, ilk olarak 11 babanın katılımı ile 14 Nisan - 26 Mayıs 1996 tarihleri arasında İstanbul Boğaziçi Halk Eğitim Merkezi'nde 5 haftalık bir pilot çalışması yapılmıştır. BADEP'te, babalık kavramı, eşin ve çocukların babadan beklentileri, baba-çocuk ilişkileri, okul öncesi dönemin önemi, disiplin yöntemleri, zaman yönetimi, oyun ve kitabın önemi gibi konularda eğitimler verilmiştir. Günümüze kadar devam eden BADEP, AÇEV vakfıyla birlikte Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme ve Temel Eğitim Genel Müdürlükleri ile işbirliği içerisinde yürütülmektedir. Aynı zamanda Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'yla da işbirliği kapsamında SHÇEK'e bağlı Toplum Merkezleri'nde Sosyal Hizmet Uzmanları tarafından da uygulanmaktadır. 10-12 hafta boyunca hafta bir gün 2-2,5 saatlik eğitimler şeklinde devam eden programda ayrıca annelerle de iki defa bir araya gelinerek babaları ne şekilde destekleyebilecekleri anlatılmaktadır.¹⁵

AÇEV'in ailelere yönelik geliştirdiği eğitim programlarına benzer olarak 1988 yılında Gazi Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi'nde yapılan Önce Çocuklar Projesi kapsamında "Benim Ailem Aile ve Çocuk Eğitim Programı" adı ile uygulamalı bir eğitim başlatılmıştır. 0-4 yaş arası merkeze alan çalışma, Aile Eğitim Programı (AEP) ve Gelişimsel Eğitim Programı (GEP) olmak üzere her biri 16 hafta olan iki bölümden oluşmaktadır. Ağırlıklı olarak annelerin hedef kitle olduğu bu eğitim programının birinci bölümünde iki hafta babalara özel oturumlar yapılmakta, ayrıca program kapsamında ev ziyaretleri yapılmaktadır. Resmî ve sivil birçok paydaşın desteği ile yürütülen bu eğitim programı, Halk Eğitim Merkezlerinde ve SHÇEK'e bağlı merkezlerde uygulanmaktadır.¹⁶

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından da Aile Eğitim Programı (AEP) çerçevesinde aile eğitimleri düzenlenmektedir. Bakanlık, "Aile Eğitim Programı (AEP)" projesini, Türkiye genelinde, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve ilgili kamu kurum ve kuruluşları aracılığıyla evliliğe hazırlanan veya evli bireylere ulaştırmayı ve yaygınlaştırmayı amaçlamaktadır.¹⁷

¹⁴ Aylin Atmaca Koçak, *Baba Destek Programı Değerlendirme Raporu* (AÇEV, 2004), 16.

¹⁵ A. Çağdaş - Z. Seçer, *Anne Baba Eğitimi* (Konya: Eğitim Kitabevi, 2004), 45; Bk. (AÇEV, 10 Eylül 2022).

¹⁶ Çiğdem Kılıç, "Aile Eğitim Programları ve Türkiye'deki Örnekleri", *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi* 10/1 (2010), 106-107.

¹⁷ Bk. (AEP, 20 Ağustos 2022).

AEP ilk olarak, 2009 yılında Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından “Aile Eğitim İhtiyaç Analizi Projesi” ile gündeme gelmiştir. Bunun üzerine çalışmalar başlatılmış, AEP müfredatının oluşturulması aşamasında atölye çalışmaları düzenlenerek konuyla doğrudan ya da dolaylı olarak ilgili kişi, kurum ve kuruluşlardan görüşler alınmıştır. Proje sonunda, ailelerin eğitim ihtiyacı analizi verilerinde ortaya çıkan temel bilgi ihtiyaçlarını gidermek amacıyla; aile içi iletişim, sağlık, iktisat, hukuk, medya şeklinde 5 alanda 23 modülden oluşan Aile Eğitim Programı (AEP) geliştirilmiştir. AEP, aileyle ilgili toplumun her kesimine hitap etmeye çalışmakta ve yukarıda belirtilen modüller çerçevesinde geniş bir hedef kitlesine eğitim vermeyi amaçlamaktadır. Programın hedef kitlesi; yasal evlenme yaşına gelmiş, evlenmemiş ya da evlenip boşanmış çocuksuz yetişkinler, evlilik hazırlığı içerisindeki yetişkinler, çocuk sahibi olmamış aileler, her yaştan çocuk sahibi olan aileler, herhangi bir nedenle çocuğunu tek başına büyütmek zorunda kalan anne ya da babalardır.¹⁸

AEP’in ülke genelinde yaygınlaşması daha çok 2011 yılında gerçekleşmiştir. 2011’de “Aile Eğitim Programı Eğitici Eğitimi Projesi” başlamış, proje, “Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ATHGM)” tarafından devam ettirilerek 7 il merkezinde çok sayıda eğitime program tanıtılmıştır. Seminerler formatör eğitimi almış eğitimciler tarafından verilmektedir. Ayrıca Program Eğitici El Kitabı ve her bir alan için bir materyal kılavuzu hazırlanmıştır.¹⁹

Doğrudan ebeveyn eğitimi şeklinde olmamakla birlikte içerisinde kadın ve çocuk eğitiminin yer aldığı çalışmalar da olmuştur. Bunlardan birisi 1995 yılında geliştirilen KİHEP yani Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı’dır. 1993-94 yılında yapılan bir saha araştırması sonrasında ortaya çıkan programın temel amacı, kadınların, siyasi, hukuki ve ekonomik haklarından haberdar olmalarını sağlamaktır. Aynı zamanda şiddete maruz kalmalarını önlemek, örgütlenme becerileri kazanmalarına yardımcı olmak, çocuk eğitimi ve hakları konusunda bilgilendirmek gibi amaçları da bulunmaktadır. Çocuk eğitimi ile ilgili konular “Toplumsal Cinsiyet Rollerine Duyarlı Çocuk Eğitimi ve Çocuk Hakları” başlığı ile verilmektedir.²⁰

Aile eğitimleri kapsamında ele alınabilecek bir başka program da Kombassan Vakfı tarafından 1999 yılında gerçekleştirilen ve 2008’de

¹⁸ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Aile Eğitim Programları Üzerine Notlar*, 24, 72; Bk. (AEP, 20 Ağustos 2022).

¹⁹ Bk. (AEP, 20 Ağustos 2022).

²⁰ Ayrıntılı bilgi için Bk. (KİHEP, 7 Eylül 2022); Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Aile Eğitim Programları Üzerine Notlar*, 31-32.

ikincisi yapılan “Anne ve Çocuk Sağlığı Eğitim Seminerleri” dizisidir. Eğitim, sağlık, iletişim, din ve ailenin ihtiyaç duyacağı birçok konuda kapsamlı bir program olması amaçlanmıştır. Seminerler, uzman doktor ve öğretim üyeleri tarafından verilmiştir. Programda “Mehir ve Denklik” ile “Peygamber Efendimizin Çocuklarla İlişkileri” şeklinde konu başlıkları ile dinî değerlere yer verilmesi önem arz etmektedir, ancak eğitimlerin sistematik ve sürdürülebilir hale getirilmemesi bir kayıp olarak görülebilir.²¹

Türkiye’de uygulanan belli başlı aile eğitim programları bu şekildedir. Bahsi geçen uygulamalar dışında küçük çaplı ve sürekliliği olmayan birçok aile semineri gerçekleştirilmiştir. Bunların bir kısmı sorun ve ihtiyaç odaklı olup kısa süreli eğitimler şeklinde olmuştur. Bazıları da yukarıda ifade edildiği gibi yine ihtiyaçlar dikkate alınarak bir araştırma sonucu geliştirilmiş projeler şeklindedir.²² Sonuç olarak Türkiye’de başlangıç itibarıyla okul öncesi çocukların gelişimi dikkate alınarak anne ve babalara yönelik eğitim programları hazırlanmıştır. Çocukları ilkökulda olan ebeveynler için de eğitimler yapılmış olmakla birlikte bunların sayısı çok sınırlı kalmıştır. Aynı şekilde gençlik döneminde çocuğu olan anne ve babalara yönelik rehberlik çalışmaları da az sayıda olup daha çok bir mesleğe yönlendirme, meslek edindirme konusunda bilgilendirme amaçlanmıştır.²³ Aile eğitimleri içerisinde yeterli sayıda çalışmanın olmadığı bir başka alan da engelli çocuklara sahip anne-babaların eğitimidir. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuklara öz bakım ve iletişim gibi beceriler kazandırılırken aile eğitimlerinden yararlanılmaktadır, ancak bu alanda programlı ve süreklilik arz eden yaygın bir ana baba eğitimi bulunmamaktadır. Genel olarak aile eğitimleri konusunda özellikle lisansüstü çalışmalar ile birçok eğitim programı geliştirilmiş, fakat bu programlar teoride kalmış, uygulamaya geçirilememiştir.

Geçmişten günümüze kadar Türkiye’de geliştirilmiş ve uygulama alanı bulmuş olan aile eğitimlerinin içeriklerine bakıldığında genel itibarıyla şu konular ortaya çıkmaktadır: Ailelerin, ebeveyn olma sorumluluğu kazanmaları, aile içi iletişim ve aile bağlarını güçlendirme, etkili iletişim becerileri, eşler arasındaki problemlerin çözümü, çocuk gelişimi ve eğitimi, çocukların okula hazır hale gelmesi, yaygın ebeveyn tutumları, okul başarısında ailenin rolü, çocuklarda davranış bozuklukları, bebek ve çocuk beslenmesi, aile sağlığı, cinsel gelişim ve eğitimi, çalışan anne ve çocuk.

²¹ Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, *Aile Eğitim Programları Üzerine Notlar*, 33-38.

²² Ayrıntılı bilgi için Bk. Kılıç, “Aile Eğitim Programları ve Türkiye’deki Örnekleri”, 107-109.

²³ Hamamcı - Sevim, “Türkiye’de Aile Rehberliği Çalışmaları”, 81.

3. Din ve Değer Merkezli Aile Eğitimi İhtiyacı

Aile, çocuğun din eğitiminin büyük ölçüde şekillendiği ilk ortamdır. Çocuk, her konuda olduğu gibi gelişim aşamasında, ebeveynlerinin dini duygu, düşünce ve yaşantısından etkilenir ve belirli bir ölçüde ebeveynini model alır. Bu nedenle, ebeveynlerin dini bilgi ve din eğitimi düzeylerinin, çocuğun şahsiyetinin sağlıklı gelişebilmesinde ve dinî yaşama biçimlerinde etkisi büyüktür.

Türkiye’de yaygın uygulama alanı bulan aile eğitim programları incelendiğinde, ebeveynlerin din ve değer eğitimlerini hedefleyen programların olmadığı ya da din ve değer eğitiminin bazı programlarda çok az yer aldığı görülmektedir. Bu durum yetişkin din eğitimi alanında önemli bir boşluk olduğu gibi çocuğun din eğimine etki eden yönüyle de önemli bir problemdir.

Ebeveynlere eğitimlerin verilmesi aile kurumunun güçlenmesi ve bilinçlenmesi açısından önemlidir. Ayrıca ebeveynlerin din eğitimi konusunda da geliştirilmeye ve desteklenmeye ihtiyacı vardır. Ancak yakın bir zamana kadar ebeveynlere yönelik gerek ilişkisel temelli gerekse davranışsal temelli din öğretimini amaçlayan aile eğitim programlarının yapılmadığı görülmektedir. İncelediğimiz aile eğitimleri içerisinde yalnızca Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde sürdürülen AEP’te değer öğretime değinilmesi, aile eğitim programları içerisinde önemli bir farklılık olarak görünmekte ancak planlı ve amaçlı bir değer öğretimi gerçekleştirilmiyor izlenimini vermemektedir.²⁴

Araştırmalarda ortaya konan bulgular göstermektedir ki, aile birliğinin devamında din ve değerlerin önemli bir yeri vardır. Eşlerin din ve değerlere doğru yaklaşımları, aile içinde bireylerin haklarını gözetmelerine, birbirlerine ve çocuklarına karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmelerine imkân sağlamaktadır.²⁵ Son yıllarda artan boşanma oranları da tek başına din ve değer merkezli aile eğitimlerinin yapılmasını gerekti-

²⁴ Zafer Yıldız, “Aile Eğitim Programları ve ‘Din/Değer Merkezli’ Aile Eğitimi İhtiyacı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/22 (2015), 170. Yıldız, makalesinde din ve değer merkezli bir aile eğitim programı olarak Ebeveyn Yetkinleştirme Programından bahsetmiş ve EYP’nin bu alanda bir ilk olduğunu ifade etmiştir. 2015 yılında kaleme alınan makale, programın geliştirildiği ilk yıldır. EYP, sonraki yıllarda ADEP olarak değiştirilmiş olup bu çalışmamızda etraflıca incelenmiştir. Yıldız’ın makalesinden yola çıkarak 2015’ten önce din ve değer merkezli bir aile eğitiminin olmadığını, sonraki yıllarda da sistematik ve sürekli bir eğitim olarak sadece ADEP’in bu boşluğu doldurmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

²⁵ Nurten Kimter, “İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine”, *Dini Araştırmalar* 18/46 (Ocak-Haziran 2015), 9-44; Mehmet Akif Aydın, “Aile”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (1989), 2/196-200.

recek önemli bir sosyal problemdir.²⁶ Bütün bunlara ilaveten Türkiye’de ailelerin büyük bir kısmının -yaklaşık %85-, çocuklarını dinî hassasiyetlerle yetiştirmek istediği yapılan araştırmalar ile tespit edilmiştir. Bu oran kırsal kesimde artış göstermekte ve %90'lara ulaşmaktadır. Eğitim seviyesi arttıkça tam tersine bu oranın azaldığı görülmektedir.²⁷ Ayrıca dinî bilgilerinin birinci derecede kaynağının ailesi olduğunu belirtenlerin oranı da yaklaşık olarak %80 olarak tespit edilmiştir.²⁸

Diğer taraftan araştırma sonuçlarına göre ebeveynlerin büyük çoğunluğu kendilerine yönelik düzenlenecek din ve değer eğitimi hedefleyen aile eğitim programlarına karşı olumlu bir tutum sergilemekte ve bu konuda ihtiyaç hissettiklerini ifade etmektedirler.²⁹ Dolayısıyla ebeveynlere yaygın din eğitimi faaliyetleri içerisinde alternatifler sunulması, yetişkin eğitimi ilke ve metotlarından yararlanılarak ailede din eğitim programları hazırlanması büyük önem arz etmektedir.³⁰

4. Ailede Din Eğitimi Programı (ADEP)

4.1. Programın Hazırlanması ve Uygulamaya Konulması

ADEP, 2015 yılında İlim Kültür Eğitim Derneği (İLKE) ve Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği (YEKDER) ortaklığıyla hazırlanan bir araştırmanın neticesinde geliştirilmiştir. Yusuf Alpaydın, Hatice Ayar ve Arife Gümüş tarafından yürütülen araştırma, tamamlandıktan sonra “Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentiler ve Zorlanma Alanları” adıyla yayınlanmıştır. Araştırma, ailelerin çocuklarına din eğitimi verirken neler yaptıklarını ve hangi alanlarda zorlandıklarını tespit etmek amacıyla yapılmıştır. Görüşmeler erkek (%36,1) ve kadın (%63,9) karma

²⁶ Bk. (TÜİK, 5 Aralık 2022)

²⁷ DİB, *Türkiye’de Dinî Hayat Araştırması* (Ankara: 2014), 194.

²⁸ DİB, *Türkiye’de Dinî Hayat Araştırması*, 122; Sosyal Ekonomik Araştırmalar Merkezi (SEKAM), *Türkiye’de Aile* (İstanbul: 2011), 192-194.

²⁹ Yusuf Alpaydın, vd., *Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentiler ve Zorlanma Alanları* (İstanbul: İLKE Yayınları, 2015), 61.

³⁰ Yıldız, makalesinde din ve değer merkezli bir aile eğitim program önerisinde bulunmuştur. İlişkisel ve davranışsal temelli olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilebileceğini ifade etmiştir. Birinci modelde, ebeveynler öncelikle çocukluk ve ergenlik dönemi gelişim özellikleri hakkında bilgilendirilecek, daha sonra çocuklarına din eğitimi verirken nasıl bir yaklaşım içerisinde olmaları gerektiğine dair farkındalık kazanacaklardır. Ebeveynin merkezde olduğu ikinci modelde ise, anne ve babalar, aile ile ilgili sorumlulukları konusunda eğitim alacaklar, dinin aile ile ilgili emir ve yasaklarını öğreneceklerdir. Dolayısıyla bu model, tamamen bir yetişkin eğitimi olup anne ve babaların örnekligi ilkesinden hareket edilmektedir. Birinci eğitim modelinde ise merkezde çocuk olup ebeveyn-çocuk ilişkisi üzerinden bir program yapılacaktır. Yıldız, yaygın din eğitimi faaliyetlerinin bu ihtiyacı tam olarak karşılamadığını, bu sebeple planlı, programlı bir eğitime ihtiyaç olduğunu düşünmektedir. Yıldız, “Aile Eğitim Programları ve ‘Din/Değer Merkezli’ Aile Eğitimi İhtiyacı”, 178.

bir grupla gerçekleştirilmiştir. Çocuklarının gelişimi konusunda annelerin daha fazla sorumluluk hissetmelerine bağlı olarak kadınların çalışmaya katılım oranı daha yüksek olmuştur.

Ebeveynler, çocuklarının din eğitiminden öncelikle kendilerinin sorumluluğunda olduklarını farkında olup aile çevresinden sonra Kur'an kurslarını, camileri ve sivil toplum kuruluşlarını sırasıyla zikretmişlerdir. Dolayısıyla ailelerin, çocuklarına din eğitimi verirken kurumlardan da beklentileri bulunmaktadır denilebilir.

Araştırmanın neticesinde ailelerin çocuklarını tanıma ve onlarla iletişim kurma noktasında bazı problemler yaşadıkları görülmüştür. Özellikle gençlik çağında çocuğu olan ailelerde iletişim konusunda daha fazla zorlanmalar olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca ebeveynler, çocuklarına din eğitimi verirken benzer alanlarda zorluklar yaşamaktadırlar. Buna bağlı olarak katılımcıların %74'ü, çocuklarının dinî gelişimlerine daha iyi destek olabilmek için eğitim almaya istekli olduklarını belirtmişlerdir.³¹

Araştırmanın sonunda Ebeveyn Yetkinleştirme Programı (EYP) adıyla ailelerin beklenti ve ihtiyaçları doğrultusunda 15 haftalık bir eğitim programı hazırlanmıştır. Programın amacı; "Ebeveynlerin 0-18 yaş grubundaki çocuklarının dinî gelişimlerini destekleyebilmeleri konusunda yetkinliklerini artırmak" olarak ifade edilmiştir. Ayrıca bu eğitim için Bloom Taksonomisi'ne uygun bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez ve değerlendirme şeklindeki bilişsel öğrenme basamakları dikkate alınarak 29 kazanım belirlenmiştir. Program taslağı "Ünite ve Konular, Kazanımlar, Etkinlikler, Açıklamalar, Süre" başlıkları altında detaylı bir şekilde hazırlanmıştır.³² Ünite konuları ve alt başlıkları şu şekilde tasarlanmıştır:

1. *Tanışma* (Program içeriğinin sunumu, İslâm geleneğinde ailenin eğitimsel rolü, din eğitiminde ailenin rolü)
2. *Çocuğumu Tanıyor muyum?* (Zihinsel gelişim, sosyal - duygusal gelişim, dinî-ahlâkî gelişim, çocuğu tanımak için etkinlikler)
3. *Çocuğun dinî gelişim durumunun değerlendirilmesi* (Beklentilerin farkında mıyım? Çocukların bilmekle ve yapmakla yükümlü olduğu şeyler nelerdir? Beklentilerimiz İslâm'ın temel kaynakları ile uyumlu mu? Dinî hedeflere uygun bir yatırım yapmak)
4. *Ebeveyn Tutumları ve İletişim* (Yaygın ebeveyn tutumları, etkili ebeveynliğin temel unsurları, temel iletişim becerileri -etkin dinleme ve empati kurma, kendini açma ve doğru ifade etme-, aile içi

³¹ Alpaydın, *Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü*, 17-18.

³² Alpaydın, *Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü*, 80-87.

iletişim ve çocuğun manevî gelişimi)

5. *Çocukların dinî gelişimi açısından ev ortamının düzenlenmesi ve evde yapılabilecek etkinlikler* (Evde dinî-manevi atmosfer oluşturmaktan kastedilen nedir? Dinî- manevî atmosfer oluşturmak niçin önemlidir? Dinî- manevî atmosfer oluşturmak için yapılabilecekler nelerdir?)
6. *Çocukların Kur'ân-ı Kerîm okumayı geliştirmesine nasıl yardımcı olabilirim?* (Sahâbe nasıl Kur'ân-ı Kerîm okuyordu? Kur'ân-ı Kerîm öğretimi yaşı kaç olmalı? Ebeveynlerin çocuklarının okuyuşlarını dinlemesi, doğru ezber yöntemi, çocukların Kur'ân-ı Kerîm okumaya ilgisinin artırılması, Kur'ân-ı Kerîm öğretimi ile ilgili materyallerin sunulması ve değerlendirilmesi)
7. *Çocukların iman gelişimini nasıl destekleyebilirim?* (Çocuk ve gençlerin imanla ilgili temel soruları, verilebilecek cevaplar yapılabilecek etkinlikler, soyut kavramların anlatımında karşılaşılabilecek sorunlar ve çözüm önerileri. Allah nasıldır, nasıl değildir? Ölüm ve âhiret, cennet ve cehennem)
8. *Çocukların ibadete teşviki ve ibadet alışkanlığının kazandırılması* (Ne kadar istekliyiz? Ne zaman başlamalıyız? İbadete alıştırmada aşamalar, ibadet alışkanlığı kazandırmada temel ilkeler: İrade, tutarlılık, kararlılık, tedricilik, kolaydan zora, müjdeleyicilik. Namaz kılma ve örtünmeye teşvik için etkinlikler, oruç tutma ve infak etmeye teşvik için etkinlikler)
9. *Çocukların ahlâkî gelişimini nasıl destekleyebilirim?* (Ahlâkî gelişim nedir? Ahlâkî gelişimi desteklemede ebeveynin rolü nedir? Ebeveynlerin yapabileceği örnek etkinliklerle -Sabır, özdenetim, yardımlaşma ve doğruluk-)
10. *Eğitimden Sonra* (Ebeveynlerin destek alabilecekleri kurumlar, ebeveynlerin kullanabilecekleri yazılı, görsel ve işitsel kaynaklar)
11. *Açık Oturum* (Ne yapmaya çalıştık? Neler Öğrendik? Nereelerde Zorlandık?)

Seminerleri interaktif hale getirmek için bazı etkinlik önerileri de sunulmuştur. Bu etkinlikleri program akışına göre şu şekilde sıralayabiliriz: Öz Farkındalık Etkinliği, Sabır ve Emek Etkinliği, Çocukları Tanıma Etkinliği: Akılda Tutma Oyunu, Beklenti Değerlendirme Etkinliği: İdealler ve Gerçekler,³³ Ev Ortamı Etkinliği: Sofranın Bereketi, Soru Cevap Et-

³³ Araştırma Raporu'nda 3. etkinlik olarak ifade edilmiş ancak konu sıralamasına göre 4. etkinlik olma imkânı daha yüksektir.

kinliği, “Sevdiğinden ver” Etkinliği, “Yardım Çuvalı” Etkinliği, “Medyada infak” Etkinliği, “Ona göre ne yanlış?” Etkinliği, “Bu durumda ne yaparsın?” Etkinliği, “Hikâye Tamamlama.”³⁴

EYP Araştırma Raporu hazırlandıktan bir yıl sonra 2016 bahar döneminde, YEKDER bünyesinde bir örnek uygulama yapılmıştır. Derneğin yetişkin eğitimleri kapsamında devam eden, sadece kadınlardan oluşan Aşamalı Eğitim Seminerleri (ASP) katılımcılarına verilen EYP dersleri, programı iyileştirmek ve daha iyi yapılandırmak için imkân sağlamıştır. 2016 güz ve 2017 bahar döneminde de aynı şekilde eğitimler ASP öğrencilerine haftalık bir ders olarak verilmeye devam etmiştir. 2017 güz döneminde ise programın adı ADEP olarak değiştirilmiş ve eğitim süresi 10 haftaya indirilmiştir. Aynı zamanda program kurum dışında herkese açılarak yeni bir grup oluşturulmuştur. Böylece aynı tarihlerde hem ASP katılımcılarına hem de yeni açılan gruba toplam 20 saat eğitim, %80 oranında devam sağlayanlara da ADEP sertifikası verilmiştir. Aynı bir grup açılması, annelerin yanı sıra babaların da eğitime katılımını kolaylaştırmış, az sayıda da olsa erkek katılımcılar da programa rağbet göstermeye başlamıştır. Aynı zamanda, çocuklarının din eğitimini desteklemek isteyen ve bu konuda eğitim alma ihtiyacı duyan ebeveynlerin gönüllü olarak programa katılımları sağlanmıştır.

2018’den itibaren programın konu başlıkları şu şekilde yeniden düzenlenmiştir:

1. İslâm Geleneğinde Ailenin Eğitimsel Rolü
2. Çocuğumu Tanıyor muyum: Çocuk Gelişimi
3. Ebeveyn Tutumları ve İletişim
4. Çocukların Dinî Gelişimi Açısından Ev Ortamının Düzenlenmesi
5. Çocukların İman Gelişimini Nasıl Destekleyebiliriz?
6. Çocukların İbadete Teşviki ve İbadet Alışkanlığının Kazandırılması
7. Çocukların Ahlâkî Gelişimini Nasıl Destekleyebiliriz?
8. Çocukların Kur’ân-ı Kerîm Eğitimine Nasıl Yardımcı Olabiliriz?
9. Ebeveynlerin Kullanabilecekleri Yazılı, Görsel ve İşitsel Kaynaklar

³⁴ 12 ve 13. seminerde sekiz etkinlik önerisi vardır. Burada iki tanesi örnek olarak verilmiştir. Adı geçen iki etkinlik de kaynak bilgisi verilerek PERESE’nin Özdenetim ve Doğruluk kitaplarından alınmıştır. PERESE, Eğitim Danışmanlığı ve Araştırmaları Merkezi (EDAM) tarafından Değerler Eğitimi Serisi olarak hazırlanmış öğrenci kitaplarıdır.

“Çocuğumu Tanıyor muyum?” konusu dışında yukarıda verilen her bir başlık 80 dakikalık bir seminer konusudur. İkinci başlık ise toplam 160 dakika olmak üzere iki haftaya bölünerek verilen bir derstir. Burada doğumdan ergenliğin sonuna kadar olan gelişim süreci ele alındığı için tek bir seminerin yeterli olmayacağı düşünülmüştür.

ADEP eğitimleri pandemi döneminde uzaktan eğitim yoluyla devam etmiş, 2020-2021 yılında ise hem yüz yüze hem de çevrimiçi olarak gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama, programın İstanbul dışında farklı illerden takip edilmesini, hatta yurt dışında tanınmasını sağlamıştır. Halen her iki uygulama ile ADEP, güz ve bahar dönemi olmak üzere yılda iki defa düzenlenmektedir. Eğitime katılım için gerekli olan başvuru formunda ailelerin eğitim durumları, yaş ve cinsiyetleri, çocuk sayıları, ikamet ettikleri şehir gibi sorular sorulmakta, eğitim öncesinde katılımcıların profili ile ilgili genel anlamda bilgi sahibi olunmaktadır. Bir örnek olması bakımından 2020 yılı güz dönemi ADEP'e başvuran ailelerin (130 kişi) özelliklerini şu şekilde verebiliriz:

Katılımcıların %89,3'ü kadın, %10,7'si ise erkektir. Yaş dağılımı ise ağırlıklı olarak 25-35 yaş arası olmuştur. 25 yaş altı ve 35 yaş üstü katılımcı sayısı ise birbirine çok yakındır. Eğitimden yararlananların %71,1'i evli, %27,3 ise bekârdır. Çok az sayıda da nişanlı olanlar bulunmaktadır. Katılım sağlayan ebeveynlerin %42,5'i iki, %27,6'sı bir, %12,6'sı üç, %2,3'ü dört çocuk sahibidir. %14,9'unun ise çocuğu yoktur. Bu bilgilerden anlaşıldığı üzere programa evli, bekâr birçok kimse ilgi göstermekte, özellikle anneler veya anne adayları eğitim alma ihtiyacı hissetmektedir. Katılımcıların en az lise mezunu, büyük bir kısmının da bir üniversite bitirmiş olması ise dikkate değerdir.

2022 Bahar döneminde 11 oturum olarak devam eden ADEP'te seminer süreleri 80 dakikadan 90 dakikaya çıkartılmıştır. Önceki dönemlerde haftada bir gün gerçekleştirilen program, haftada iki gün şeklinde yenisinden düzenlenmiş ve eğitimler toplam 6 haftada tamamlanmıştır. Buradan yola çıkarak Ailede Din Eğitimi Programı'nın ihtiyaç ve şartlar doğrultusunda farklı uygulamalara sahip olduğunu, konu başlıkları sabit olmakla birlikte sıralamalarının zaman zaman değiştirildiğini söyleyebiliriz. Nitekim 2022 Bahar dönemi programında Medya ve Ailede Din Eğitimi konusu, son seminer olarak verilmiştir. Programa 96 kadın, 30 erkek olmak üzere 126 kişi başvuru yapmıştır.³⁵

³⁵ Burada verilen bilgiler, Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği (YEKDER)'in faaliyet raporlarından alınmıştır.

Aşağıda 2017-2022 yılları arasında verilen ADEP eğitimlerinin süresi ve katılımcı sayıları yer almaktadır:³⁶

Eğitim Verilen Dönem	Seminer Haftası	Seminerlerin Toplam Süresi	Katılımcı Sayısı
2017 Güz	10	20 Saat	20
2018 Bahar	6	12 Saat	41
2018 Güz	10	20 Saat	80
2019 Bahar	10	20 Saat	100
2019 Güz	10	20 Saat	80
2020 Bahar	11	22 Saat	180
2020 Güz	11	22 Saat	130
2020 Yaz	11	22 Saat	370
2021 Bahar	11	22 Saat	120
2021 Güz	11	15 Saat	31
2022 Bahar	11	22 Saat	126
Toplam	112 Hafta	217 Saat	1278 Katılımcı

Yukarıda verilen bilgilerden anlaşıldığı üzere Ailede Din Eğitimi Programı'nın hafta sayısı çok değişmemiştir. 2016'da olduğu gibi gruba özgü farklı uygulamalar da gerçekleştirilmiş olmakla birlikte genel olarak programın süresi sabit kalmıştır diyebiliriz. Katılımcı sayılarında ise bir istikrar söz konusu değildir. Tabloda yer alan sayılar, eğitime %80 oranında devam eden katılımcılara aittir. Programa başvuru yapan ancak devam oranı düşük olanlar buraya dâhil edilmemiştir. Ayrıca bahar döneminde katılımcı sayısının arttığı, en fazla katılımın ise eğitimin çevrimiçi yapıldığı yaz döneminde gerçekleştiği görülmektedir. Ailede Din Eğitimi Programı, 2022'ye kadar içerik ve yöntem bakımından birçok değişikliğe uğramış olmakla birlikte halen güz ve bahar dönemlerinde uygulanmaktadır.

4.2. ADEP Eğitim İçerikleri ve Eğitimcileri

Ailede Din Eğitimi Programı'nın ilk taslağında yer alan başlıklar, sonraki yıllarda büyük oranda korunmuştur. 15 hafta olarak uygulanmaya başlanan eğitim programının, uzun sürmesi ve ebeveynlerin devam etmesini zorlaştırması sebebiyle 3 dönem sonra 10 hafta şeklinde düzenlenmesine karar verilmiştir. Dolayısıyla bazı konu başlıkları çıkartılmış, bazıları da 160 dakikadan 80 dakikaya indirilmiştir. Yukarıda da ifade

³⁶ Bu bilgiler, YEKDER'in Yetişkin Eğitimleri Komisyonu tarafından hazırlanan faaliyet raporlarından alınmıştır.

edildiği gibi yeni bir konu olarak Medya ve Ailede Din Eğitimi başlığı eklenmiştir. Halen uygulanmakta olan programın son başlıkları ve konu içerikleri hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

Birinci seminer konusu, İslâm Geleneğinde Ailenin Eğitimsel Rolü şeklindedir. Bu seminerde, çocukların gelişim ve eğitimindeki rol ve sorumlulukları dinî boyutu ile birlikte anlatılmakta ve bu konuda ebeveynlerde farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır. Ayrıca İslâm'da eğitimin gayesinin ve temel ilkelerinin ne olduğu, çocukların gelişiminde fitrat ve çevrenin önemi üzerinde durulmaktadır. Ailelerin, çocuklarını yetiştirirken temel olarak nelere dikkat etmeleri gerektiği ele alınmaktadır.

İkinci ve üçüncü seminer konusu, Çocuğumu Tanıyor muyum: Çocuk Gelişimi başlığı altında işlenmektedir ve her biri 90 dakika olan iki seminerden oluşmaktadır. Dinî gelişim ve eğitimde çocukların gelişim özelliklerini bilmek büyük önem arz etmektedir. Nitekim gelişimin bir bütün olduğu ve bütün gelişim alanlarının birbirinden etkilendiği bilinmektedir. Bu sebeple ADEP'te ailelere öncelikle 0-18 yaş aralığındaki çocukların fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim özellikleri hakkında bilgiler verilmekte; dinî ve ahlâkî gelişim için önem arz eden noktalar üzerinde durulmaktadır. Seminerde özellikle vurgu yapılan mesele, ailelerin, çocukları ile kurdukları bağın ve ilişki biçiminin dinî gelişimle doğrudan bağlantısıdır. Ebeveynlere, Allah ve kul ilişkisinin anne-çocuk ilişki biçimi ile birlikte şekillenmeye başladığı anlatılmaktadır.

Katılımcıların değerlendirmeleri dikkate alındığında “Çocuğumu Tanıyor muyum...” konusunun, bilinenlerin tekrarı gibi algılandığı anlaşılmaktadır. Çocukların gelişim özelliklerine dair bilgilere ulaşımın kolay olması ve sosyal medya üzerinden bu konuların sıkça gündeme getirilmesi gibi sebepler bu kanaatin oluşmasında etkili olabilir. Dolayısıyla gelişim alanları ile bilgiler, teorik ve ayrıntılı bir şekilde değil, örneklerle somutlaştırılarak verirse daha faydalı olacaktır.

Dördüncü seminer konusu ise Ebeveyn Tutumları ve İletişim başlığını taşımaktadır. Bu seminerde anne ve babalara, genel ebeveyn tutumları hakkında bilgiler verilmekte, çocukların bu tutumlardan nasıl etkilendikleri anlatılmaktadır. Ayrıca aile içi iletişimin önemi ve çocuklarla, yaşlarına uygun olarak sağlıklı iletişim kurmanın yolları üzerinde durulmaktadır. Seminerde en fazla vurgu yapılan konu ise anne ve babanın kendi aralarındaki iletişimin çocuklar üzerindeki etkisidir.

Ebeveyn tutumları, genel olarak farkında olmadan geliştirilen, öğrenilmiş davranış örüntüleri gibidir. Bu bakımdan anne ve babaların, kendi tutumlarını fark etmelerini sağlayacak uygulamalı bir eğitim almaları daha faydalı olacaktır. Seminerde, teorik bilgiler genel hatları ile verilip ailelerin, kendi tutumlarını yorumlayabilmelerini sağlayacak etkinlikler yapılabilir.

Beşinci seminer konusu, Çocukların Dini Gelişimi Açısından Ev Ortamının Düzenlenmesi şeklindedir. Programın ilk taslağında “Çocukların dini gelişimi açısından ev ortamının düzenlenmesi ve evde yapılabilecek etkinlikler” olarak belirlenmiş olan bu başlık, 2020 yılında değiştirilmiş, etkinlikler ile ilgili kısım çıkartılmıştır. Bu seminerde çocukların dini gelişiminde ve Müslüman kimliği kazanmasında ev ortamının/atmosferinin etkisi üzerinde durulmaktadır. Zira 2015’te yapılan araştırma ile ailelerin en çok zorlandıkları konulardan birinin, evde dini bir atmosfer oluşturmak olduğu tespit edilmiştir.³⁷

Bu seminerde, “Bir Müslümanın evi ibadetlerini kâmil bir şekilde eda ettiği, salih amellerini ifa ettiği güzel ahlâkı sergilediği evdir” düsturu merkezinde, ebeveynlerin ibadet ve davranışlarında gösterdikleri dürüstlük, istikrar ve tutarlılığın, çocukların terbiyesi üzerindeki etkin rolü anlatılmaktadır. Buna göre, ebeveynler; çocuklarından beklediği davranışları öncelikle kendileri, hiçbir koşuldan etkilenmeksizin, diğer davranış ve tutumları ile uyumlu biçimde gerçekleştirmelidir. Bu seminerin genel amacı, ebeveynlere evlerinin ibadet ve salih amellerin gerçekleştiği birer yuva olması noktasında farkındalık kazandırmak ve uygulama örnekleri vererek yardımcı olmaktır.

Seminer sonrası yapılan anketlerden, katılımcıların bu konudan çok istifade ettikleri anlaşılmaktadır. Ev ortamının, çocukların din eğitimi üzerinde doğrudan etkili olduğunu fark etmekte ve verilen örnekler üzerinden evde neler yapabileceklerini öğrenmektedirler.

Altıncı seminer başlığı ise Çocukların İman Gelişimini Nasıl Destekleyebiliriz? şeklindedir. Programın ilk taslağında 160 dakika şeklinde iki derslik bir süresi olan bu başlık, birkaç uygulama sonrasında tek seminer olarak devam ettirilmiştir. Seminerde, “Çocuğumu Tanıyor muyum?” konusu ile bağlantılı olarak çocuk ve gençlerin dini gelişim özellikleri ele alınmaktadır. Diğer gelişim alanlarından bağımsız olmayan dini gelişim, özellikle de bilişsel, duygusal ve sosyal gelişim alanlarından ayrı düşünülmemektedir. Dolayısıyla ebeveynlerin, gelişim alanları arasındaki ilişkiyi bilmesi, din eğitimi verirken gelişimin bir bütün olduğunu fark etmesi önem arz etmektedir.

Din eğitiminin temel boyutu olan inanç gelişimi, bebeklikten itibaren aşama aşama ilerlemekte ve ergenlik döneminde farklı bir boyut kazanmaktadır. Ebeveynlerin de en çok zorlandıkları yaş dönemi ergenlik olup çocuklarıyla iletişim noktasında bilgi ve desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Altıncı seminerde özellikle ergenlik öncesinde dikkat edilmesi gerekli olan kritik adımlar anlatılmakta, anne-çocuk bağlanmasının iman eğiti-

³⁷ Alpaydın, *Çocukların Dini Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü*, 68.

minde önemli olduğu, okul öncesi dönemde çocukların sorularının cevapsız kalmaması gerektiği üzerinde durulmakta ve konu ile ilgili temel kavramlar örnekler üzerinden anlatılmaktadır. Seminerin amacı, inancın da gelişim evreleri olduğunu ve ilk çocukluk dönemindeki dini tecrübenin iman eğitiminde belirleyici bir rol oynadığını ebeveynlere fark ettirmek ve bilinç kazandırmaktır.

Bu seminerle ilgili olarak dikkat çeken bir nokta, katılımcıların, okul öncesindeki çocuklarının sorularına nasıl cevap verebilecekleri konusunda tereddüt yaşamalarıdır. Zira bu yaşta çocukların, soyut konuları tam olarak anlayabilecek bilişsel olgunluğa sahip olmadığı bilinmektedir. Bu sebeple aileler, soyut kavramların nasıl anlatılması gerektiğine dair örneklerle ihtiyaç duymaktadırlar. Diğer bir nokta da ergenlik dönemindeki çocukların, inanç ile ilgili problemleridir. Sosyal medya üzerinden çok farklı bilgi ve yorumlara maruz kalan çocukların, ergenlik sürecinde aileden de uzaklaşmaya başlaması ile birlikte inanç dünyalarında problemler ortaya çıkabilmektedir. Ebeveynlerin seminerde, özellikle bu sorunlara çözüm aradıkları fark edilmektedir.

Bir sonraki seminer konusu Çocukların İbadete Teşviki ve İbadet Alışkanlığının Kazandırılması şeklindedir. İbadetler, çocukluk döneminde gözlem ve taklit ile öğrenilen inancın davranış haline gelmesi, kul olmanın bir ifadesidir diyebiliriz. Dolayısıyla çocuklar, bütün ibadet biçimleri ile önce aile ortamında tanışmaktadır. Bu gerçeklikten hareketle ibadet eğitimi seminerinde, ebeveynlerin çocukluk döneminde ibadetleri nasıl sevdirmesi ve ergenlik dönemine kadar hangi aşamalara dikkat etmesi gerektiği anlatılmakta, ibadetlerin hepsini kapsayan birtakım genel ilkeler verilmektedir. Her konuda olduğu gibi aileler, ibadet eğitiminde de en fazla ergenlik dönemindeki çocukları ile problem yaşamaktadırlar. Bu seminerde, ilk çocukluk, temyiz dönemi (son çocukluk) ve ergenlik dönemi ibadet eğitimi kapsamlı bir şekilde ele alınmakta, 7 yaş sonrasının temel dinî bilgileri öğrenme ve ibadet alışkanlığı kazanma noktasında kritik bir süreç olduğu üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda dua, namaz, oruç, zekât, hac ve kurban ibadetleri üzerinde durulmakta, Hz. Peygamber'in hayatından örnekler verilmektedir. Ayrıca günümüzün aile ve toplum yapısı da dikkate alınarak çözüm önerileri sunulmaktadır.

Seminerde katılımcılardan gelen sorular üzerinden, ailelerin en fazla namaz ve tesettür konusunda zorluk yaşadığı anlaşılmaktadır. Özellikle de ergenlik dönemindeki çocuklarının ibadetleri yerine getirmek isteme-

meleri, ebeveynleri, çözüm arayışına sevk etmektedir. Birçok anne veya babanın da bu sebeplerle Ailede Din Eğitimi Programı'na katıldığı görülmektedir

Eğitimin sekizinci haftasında Çocukların Ahlâkî Gelişimini Nasıl Destekleyebiliriz? başlığı altında ahlâk eğitimi ele alınmaktadır. Çocukların ahlâkî gelişim özellikleri hakkında ebeveynlerin bilgilendirildiği seminerde, ailenin ahlâk eğitimindeki önemi üzerinde durulmakta ve evde yapılabilecek etkinliklerden örnekler verilmektedir. Ayrıca çocukların ahlâkî gelişiminin, doğum öncesinde başladığı, bu sebeple anne-babanın karakterinin ve ilişki biçimlerinin ahlâk eğitimi etkilediği vurgulanmaktadır. Seminerin amacı, ebeveynlere, ahlâkî değerlerin erken yaşlarda öğrenilmesi gerektiğini, bunun da ancak aile ortamında mümkün olduğunu ve olumsuz çevre koşullarına karşı neler yapılabileceğini anlatmaktır.

Katılımcıların, ahlâk eğitimi konusunda, iman ve ibadet eğitimine nazaran daha az soru sormaları dikkat çekmektedir. Detaylı bir araştırmayı gerekli kılan bu meselenin, ebeveynlerin din eğitimi anlayışı ile ilgili olabileceği düşünülmektedir.

ADEP'te dokuzuncu haftanın konusu, Çocukların Kur'an-ı Kerim Eğitimine Nasıl Yardımcı Olabiliriz? başlığı altında Kur'an eğitim ve öğretimi ile ilgilidir. Kur'an öğretiminde öncelikli amaç, çocukların kutsal kitabı tanıması ve sevmesidir. Daha sonra çocuğun Kur'an okumaya hazır olmasına dikkat edilmeli ve başkaları ile yarışa girmeden kendi hızında, severek öğrenmesine fırsat verilmelidir. Kur'an öğretiminde önem verilmesi gereken bir husus da yöntem ve materyal ile ilgilidir. Çocuğun yaşına uygun yöntem ve tekniklerin tercih edilmesi ve dikkat çekici, okumayı kolaylaştırıcı materyaller seçilmesi büyük önem arz etmektedir. Dolayısıyla bu seminerde, ailelerin, Kur'an öğretim sürecinin neresinde yer almaları ve neler yapmaları gerektiği anlatılmakta; gerek evde gerek eğitim kurumlarında uygulanabilecek oyun ve etkinliklerden örnekler verilmektedir.³⁸

Seminerde öncelikle Kur'an sevgisi üzerinde durulması, öğrenme ile ilgili olarak bireysel farklılıklara ve sürece dikkat çekilmesi önem arz etmektedir. Ancak verilen etkinlik örneklerinin ebeveynlerden ziyade

³⁸ Burada YEKDER tarafından okul öncesi ve ilkökul düzeyine uygun olarak hazırlanmış olan Kur'an Öğretiminde Oyun ve Etkinlikler Kitabı'ndan örnekler paylaşılmaktadır. Ayşe Öztürk, vd., *Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Oyunlar ve Etkinlikler* (İstanbul: YEKDER Yayınları), 2019.

eğitimcilere yönelik olduğu düşünülmektedir. Katılımcılardan gelen soruların da okul öncesinde Kur'an öğretimi meselesi ile alakalı olduğu görülmektedir. Ayrıca ailelerin bu konudaki en büyük probleminin, çocukların, Kur'an okumayı istikrarlı bir şekilde sürdürmedeki isteksizlikleri olduğu söylenebilir.

Programın son semineri Ebeveynlerin Kullanabilecekleri Yazılı, Görsel ve İşitsel Kaynaklar başlığını taşımaktadır. Bu seminerde ebeveynlerin çocuklarının gelişimini desteklemek için kullanabilecekleri yazılı, görsel ve işitsel kaynaklar üzerinde durulmakta, özellikle dijital kaynakların daha etkili kullanımına yönelik bilgilendirme yapılmaktadır. Seminerde ağırlıklı olarak çocuk edebiyatı konusu işlenmekte, çocuk ve kitap ilişkisi ele alınmaktadır. Kitap okuma alışkanlığı kazanmanın yolları, kitap seçiminde dikkat edilecek hususlar ve "bibliyoterapi"³⁹ seminerin diğer konuları arasındadır. Ayrıca ebeveynlere farkındalık kazandırmak için eğitmen tarafından etkileşimli kitap okuma uygulaması yapılmaktadır.

Yukarıda içeriği verilen ADEP seminerlerine, 2021 yılında, ailelerden gelen talepler doğrultusunda Medya ve Din Eğitimi adıyla bir başlık daha eklenmiştir. Bu seminerde sinema ve filmlerin yönlendirici etkisi örnekler üzerinden anlatılmakta ve ailece izlenebilecek film tavsiyeleri sunulmaktadır. Ayrıca ekrandan sunulan bir içeriğin çocuk ve gençler ile etkileşimli olarak nasıl izlenebileceği ele alınmakta, ebeveynlere film okuma ve medya okuryazarlığı hakkında bilgiler verilmektedir. Aynı seminerde dijital oyunların zararlarından da bahsedilmekte ve örnekler verilerek ebeveynlerde farkındalık oluşturulmaya çalışılmaktadır.⁴⁰ Medya ve çocuk, son yıllarda ailelerin çok fazla problem yaşadığı konulardan biri haline gelmiştir. Bu bağlamda, ADEP'te medya konusuna yer verilmesi isabetli bir karar olmuştur diyebiliriz.

Buraya kadar seminer içerikleri verilmiş olan Ailede Din Eğitimi Programı'nın bütünüyle anlaşılabilmesi için eğitimcileri hakkında da bil-

³⁹ Bibliyoterapi: Kitaplar yoluyla insanların kendilerini tanımlarına, rahatlamalarına ve psikolojik olarak iyi hissetmelerine yardımcı olmak şeklinde tanımlanabilir. Bk. Müge Yılmaz, "Bilgi İle İyileşme: Bibliyoterapi", *Türk Kütüphaneciliği* 28/2 (2014), 173; Uğur Öner, "Bibliyoterapi", *Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi* 7 (Mayıs 2007), 136.

⁴⁰ ADEP eğitimcilerinde, bu seminer konusunun da genişletilmesi ve başlığın sinema ile sınırlı tutulmaması yönünde bir düşünce oluşmuştur. Dolayısıyla 2022 yılından itibaren medya, medya okuryazarlığı, dijital bağımlılık ve mahremiyet gibi konuları içeren daha kapsamlı bir seminer öngörülmektedir.

gi vermek faydalı olacaktır. Program, başlangıç itibariyle tek eğitimci üzerinden haftada bir ders şeklinde uygulanmıştır. Yukarıda ifade edildiği gibi hem içerik hem uygulama noktasında zaman içerisinde değişikliğe uğrayan ve geliştirilen program, eğitimcileri itibariyle de genişleyerek ilerleme kaydetmiştir. Programın konuları dikkate alınarak eğitimciler İlahiyat, psikoloji, çocuk gelişimi, çocuk edebiyatı gibi alanlarda uzmanlığı olanlardan tercih edilmiştir. Sadece lisans veya lisansüstü eğitimlerinin olması ile yetinilmemiş, aynı zamanda farklı sahalarda tecrübe sahibi olmaları da dikkate alınmıştır.⁴¹

Programda çocuk gelişimi ve ebeveyn tutumları ile ilgili konuları psikoloji, PDR ve çocuk gelişimi alanından hocalar vermekte; din eğitimi (iman, ibadet, ahlâk, Kur'ân öğretimi ve ev düzeni) kapsamındaki konuları da İlahiyat mezunu olup din eğitimi bilim dalında uzmanlığı bulunan akademisyenler veya alanda din eğitimi hizmeti veren hocalar anlatmaktadır.⁴²

4.3. Programın Modellenmesi ve Yaygınlaştırılması

“Din Eğitimi Ailede Başlar” ilkesi ile oluşturulmuş bir program olan ADEP, 2 yıl YEKDER bünyesinde farklı biçimlerde uygulandıktan sonra gelen talepler üzerine modellenme sürecine girmiştir. Geliştirdiği her programı 2 veya 3 yıl uyguladıktan sonra yaygınlaştırmak amacıyla birçok sivil toplum kuruluşu ile paylaşan, eğitimlerin modellenmesine imkân sağlayan kurum, aynı düşünce ile 2017-2018 eğitim döneminde Ailede Din Eğitimi Programı için de Eğitici Eğitimleri şeklinde bir çalışma başlatmıştır. İlk iki uygulama İlim Yayma Cemiyeti kanalı ile Anadolu şehirlerinden İstanbul’a gelen eğitimcilere yönelik olmuştur. Katılım sağlayacak olan eğitimcilerin, İlahiyat ve İslami İlimler Fakülteleri, DKAB Öğretmenliği, PDR, Psikoloji ve Çocuk Gelişimi bölümlerinden mezunu olması, ayrıca saha tecrübesinin bulunması şart koşulmuştur. 2 gün eğitim, 1 gün atölye çalışmaları şeklinde organize edilen bu eğitimler, adayların örnek uygulamaları ile tamamlanmıştır. Eğitimin sonunda aday eğitimcilere katılım belgesi ve bir transkript verilmiştir. Bu şekilde

⁴¹ Eğitimciler için Bk. (YEKDER, 11 Eylül 2022). İlgili sayfada adı geçen eğitimciler halen eğitim vermekle birlikte, broşürde yer almayan başka ADEP hocaları da bulunmaktadır.

⁴² 2016-2022 yılları arasında Ailede Din Eğitimi Programı’nda seminer vermiş hocaların isimleri şu şekildedir: Gülsüm Pehlivan Ağırakça, Elif Konar Özkan, Esra Albayrak, Dilek Özkan Kısa, Saliha Serenli Kızılkaya, Kevser Şenel Yılmaz, Bilal Yorulmaz, Emine Keskiner, Emine Tuğba Arslan Demirci, Esra İleri Türk, Cemil Oruç, Ayhan Öz, Ayşe Öztürk, Sümeyye Köten Güçlü, Ramazan Güler, Umut Kaya, Muhammed Öztürk, Hatice Ayar ve Banu Güler. Adı geçen hocaların büyük çoğunluğu halen ADEP’te seminer vermeye devam etmektedir.

yaklaşık 120 kişi ADEP Eğitici Eğitimi almıştır. Ancak yapılan eğitimler, tanıtım niteliğinde kalmış, uygulamaya dönük sistemli bir çalışma ortaya çıkmamıştır.

Programa yönelik ilgi ve alakanın artması ve birçok kurumun modelleme talebinde bulunması üzerine YEKDER, taraflar arasındaki hak ve sorumlulukları netleştirmek üzere bir protokol metni hazırlamış, modellemenin hangi şartlarda ve ne şekilde yapılacağına dair bazı ilkeler ortaya koymuştur.⁴³ Eğitici eğitimi vermek üzere ilk protokol DİB İstanbul İl Müftülüğü, Türkiye Diyanet Vakfı Kadın Aile ve Gençlik Merkezi (KAGEM) ve YEKDER arasında yapılarak tarafların yükümlülükleri belirlenmiş ve yeni bir eğitim programı hazırlanmıştır. Önceki tecrübeler dikkate alınarak programa katılan eğitimcilere öncelikle perspektif derslerinin verilmesi, ardından ADEP seminerlerine katılım şartı getirilmesi uygun görülmüştür. 3 veya 4 gün süren perspektif derslerinin konu başlıkları şu şekilde belirlenmiştir:⁴⁴

- İnsanın Yaşam Evreleri Çerçevesinde Mükellefiyet ve Eğitim
- Toplumsal Değişim Karşısında Aile
- Post Modern İnsanın Psikolojisi
- İnsan Nedir?
- İslâm Eğitiminden Ne Anlamalıyız?
- Ailede Din Eğitimi Programı Atölyesi

İmzalanan ilk protokol çerçevesinde 2019 Ekim ayında Aile ve Dini Rehberlik Bürosu (ADRB) vaizi, Kur'an kursu hocası ve 4-6 yaş Kur'an kursu öğreticilerinden oluşan İstanbul'un farklı ilçelerinden 17 din görevlisinin katılımı ile ADEP Eğitici Eğitimi gerçekleştirilmiştir. İstanbul Müftülüğü ve KAGEM ile yapılan protokol gereği ikinci ADEP Eğitici Eğitimleri 6-23 Temmuz 2020 tarihleri arasında 34 din görevlisinin katılımı ile yapılmıştır. Programa dair katılımcılara genel bir bakış açısı sunmayı amaçlayan seminerler tamamlandıktan sonra eğitimci adayları, 10 haftalık ADEP derslerine devam etmiş, böylelikle ailelere yönelik verilen eğitimleri uygulamada görme imkânına sahip olmuşlardır. Eğitici Eğitimleri tamamlandıktan sonra eğitime katılan hocalara sertifika ve transkript verilmiştir. İkinci aşama olarak İl Müftülüğü, ADEP adıyla biri Üsküdar'da diğeri Beyoğlu'nda olmak üzere iki çevrimiçi program başlatmış, modelleme eğitimine katılan hocalar ailelere seminer vermiştir. Başta 4-6 Yaş Kur'an kursu velileri olmak üzere çok sayıda ailenin katıldığı programa ağırlıklı olarak anneler ilgi göstermiştir. Protokolün bir

⁴³ Kurumlar arası işbirliğine dayalı modelleme bilgileri için Bk. *Ailede Din Eğitimi Programı (ADEP) Modelleme Kitapçığı* (İstanbul: YEKDER, 2020).

⁴⁴ Bk. (YEKDER, 11 Eylül 2022).

gereği olarak İstanbul Müftülüğü tarafından düzenlenen bu eğitim programını YEKDER bünyesindeki ADEP hocaları da takip etmiş ve seminer veren eğitimciler ile ilgili değerlendirme formları doldurarak geribildirimde bulunmuşlardır.⁴⁵ Buradaki tecrübe ile birlikte Eğitici Eğitimleri daha planlı ve programlı hale gelmiştir.

ADEP Eğitici Eğitimlerinin yurt dışında ilk modelleme çalışması 27 Mart - 3 Nisan 2021 tarihleri arasında DİTİB Almanya işbirliği ile gerçekleştirilmiştir. Pandemi dönemi sebebiyle çevrimiçi düzenlenen eğitimlere 16 kadın, 15 erkek toplam 31 din görevlisi katılmıştır. Burada dikkat çeken noktalardan biri, eğitimlere hem Türkiye'den görevli olarak giden DİB personelinin hem de Uluslararası İlahiyat Programı (UIP) mezunu din görevlilerinin katılmış olmasıdır. Perspektif dersleri ve ADEP seminerleri sonrasında hocalara katılım belgesi verilmiştir. Program tamamlandıktan sonra Almanya'da 10 cami bünyesinde, eğitim alan hocalar tarafından eşzamanlı olarak Ailede Din Eğitimi Programı uygulanmıştır. Her bir programa yaklaşık 40-50 civarında dinleyici katılmış olup bunların çoğunluğunun yine anneler olduğu görülmektedir. İstanbul İl Müftülüğü örneğinde olduğu gibi Almanya'da gerçekleştirilen aile eğitimlerine de ADEP hocaları iştirak etmiş, aynı şekilde sözlü ve yazılı olarak değerlendirme yapmışlardır.

DİTİB Almanya ile işbirliği yapılarak düzenlenen Eğitici Eğitimlerinin bir benzeri, 5 Kasım 2021 tarihinde DİTİB Danimarka ile birlikte yapılmış, eğitimlere 34 din görevlisi katılmıştır. Modelleme eğitiminin perspektif dersleri aynı şekilde sürdürülmüş ancak Almanya'dan farklı olarak ailelere yönelik eğitim, örnek bir uygulama olması açısından ilk olarak ADEP hocaları tarafından verilmiştir. Avrupa ülkelerinde görev yapan din görevlilerinin ifadeleri ile yurt dışında yaşayan Müslüman aileler, Ailede Din Eğitimi Programı'na daha fazla ihtiyaç duymaktadırlar. Bu eğitimlerin de özellikle Uluslararası İlahiyat Programı'ndan mezun olmuş, içinde yaşadığı toplumun özelliklerini ve problemlerini iyi bilen, en önemlisi de o ülkenin dilini konuşabilen din görevlileri tarafından verilmesi talep edilmektedir.

Programın modellenmesi ile ilgili çalışmalar halen devam etmekle birlikte, ADEP'in bir ekip işi ve gönüllülük esaslı olması, konuların alan uzmanlığını zorunlu kılması gibi sebeplerle Eğitici Eğitimlerinin sürdürülebilirliği problemli görünmektedir. Dolayısıyla tek bir ekip tarafından eğitimlerin farklı kitlelere ulaştırılması daha kontrollü olacaktır. Eğitici Eğitimi meselesi ise daha kapsamlı bir program ve uzun vadeli çalışmalar ile mümkün olabilir.

⁴⁵ Ailede Din Eğitimi Programı, bazı değişiklikler ile birlikte müftülük bünyesinde halen devam etmektedir.

4.4. Programın Materyalleri

ADEP, bir aile eğitim programı olmakla birlikte başlangıç tarihinden itibaren kendi yayın ve materyallerini üretmeyi ilke haline getirmiştir. Bu sebeple programı desteklemek amacıyla ilk olarak 2018 yılında Ailede Din Eğitimi kitabı hazırlanmıştır.⁴⁶ Ailelerin programı daha etkin ve verimli geçirebilmeleri için kitapta, ADEP seminer konuları ile paralel bölümler yer almaktadır. Programın ilk yayını olması ve ailede din eğitimi ile ilgili sınırlı sayıda kitap bulunması sebebiyle bu kitap ayrı bir önem arz etmektedir.

Programın ikinci yayını ise 2021'de çıkarılan iki ciltlik Aile İçi Etkinlik Rehberi olmuştur. Aile eğitimlerinde çocukların dini ve ahlâki gelişimi için bazı etkinlikler tavsiye edilmekle birlikte, sürenin sınırlı olması ve öncelikle ailenin teorik bilgi ihtiyacının giderilmesi amaçlandığı için program bittikten sonra ebeveynlerin istifade edebileceği bir çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Bu kitapla, din eğitiminde, kitap, film/klip, drama ve oyundan nasıl yararlanılması gerektiği, materyalin önemi, aile içi etkinliğin mantığı anlatılmaya çalışılmaktadır. Kitapta yer alan etkinlikler, örnek olarak sunulmuş, ailenin kendi etkinlik ve materyalini üretmesi teşvik edilmiştir. Ayrıca din eğitiminde her mekânın ve her faaliyetin değerlendirilebileceği, önemli olanın aile içi olumlu etkileşim olduğu mesajı verilmiştir. 8 kişilik yazar kadrosu olan kitap, alanında uzman 3 editör kontrolünde hazırlanmıştır.⁴⁷ Bu kitap, tamamı özgün olmak üzere örnek etkinlikler içermektedir. Ebeveynlerin ve eğitimcilerin kitaptan istifadesini kolaylaştırmak için aynı dönemde, iki ayrı "Aile İçi Etkinlik Atölyesi 1 ve 2" şeklinde seminerlerin ve atölye çalışmalarının yer aldığı bir program hazırlanmıştır. Programda seminerler çevrimiçi olarak sunulmuş, atölyeler ise yüz yüze ve seçmeli olarak verilmiştir.⁴⁸ Programın seminer ve atölye konularına bakıldığında temel amacın ailenin, "etkinlik" kavramını doğru anlaması, görsel, işitsel ve yazılı materyalleri etkin kullanabilmesi olduğu görülmektedir.

ADEP için hazırlanmış olan bir başka kaynak ise Çocuğumun Din Eğitiminde Aklıma Takılanlar kitabıdır. 2016 yılından beri devam eden ailede din eğitimi seminerlerinde ebeveynlerden çok sayıda soru gelmiştir. 2020-2021 yılında bu sorular kaydedilmeye başlanmış ve konularına göre tasnif edilmiştir. Derlenen 95 soru, Çocuk Gelişimi ve Ebeveyn Tu-

⁴⁶ Gülsüm Pehlivan Ağırakça - Arife Gümüş, *Ailede Din Eğitimi* (İstanbul: YEKDER Yayınları, 2018). İkinci baskısı yapılmış olan kitabın editör ve yazarları, ADEP hocalarından tercih edilmiştir. 2022-2023 eğitim öğretim yılı itibarıyla de kitaba yeni bölümlerin eklenmesi planlanmaktadır.

⁴⁷ *Aile İçi Etkinlik Rehberi 1-2*, ed. Bilal Yorulmaz - Kevser Şenel Yılmaz - Şeyma Cevizli (İstanbul: YEKDER Yayınları, 2021).

⁴⁸ Programın ayrıntıları için bk. (YEKDER, 12 Eylül 2022).

tumları, İnanç Eğitimi, İbadet Eğitimi, Kur'ân-ı Kerim Öğretimi, Medya ve Aile şeklinde 5 ayrı başlık altında, ADEP hocaları tarafından cevaplandırılmıştır.⁴⁹ Soruların, birçok ailenin din eğitiminde yaşadığı problemleri olduğu gibi yansıtmaması, çalışmayı farklı kılmaktadır.

Ailede Din Eğitimi programını iyileştirmek ve geliştirmek amacıyla hazırlanan bir başka çalışma da Ailede İman, İbadet ve Değerler Eğitimi Araştırması'dır. 2022 yılında yayınlanan araştırma kitabında, Türkiye genelinde birçok ilden örneklem alınarak ebeveynlerin, çocuklarına din eğitimi verirken nasıl bir yol takip ettikleri (sözel telkin, model olma ve onaylama) ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda din eğitiminin, iman, ibadet (namaz, oruç ve zekât) ve değerler eğitimi (MEB 10 kök değer) boyutlarında hazırlanan anket soruları ebeveynlere yöneltilmiş; sözel telkin, model olma ve onaylama davranışlarından daha çok hangisinin veya hangilerinin tercih edildiği tespit edilmeye çalışılmıştır.⁵⁰ Bu araştırmadan yola çıkılarak Ailede Din Eğitimi seminerlerinde din eğitiminin iman, ibadet ve ahlak olmak üzere bütün boyutlarının önemli ve birbirleri ile ilişkili olduğuna daha fazla vurgu yapılması ve ebeveynlerin din eğitiminde (iman, ibadet ve ahlak) model olmayı ihmal etmemesi gerektiği kanaati oluşmuştur. Ayrıca annelerin, babalara göre çocuklarının eğitimine daha fazla katılım sağladığı bir kez daha anlaşılmıştır. Dolayısıyla aile eğitimlerinden babaların da istifade edebilmesi için yeni çalışmalar yapılmasına karar verilmiştir. Daha birçok bulgunun ortaya konulduğu araştırma, ADEP seminerlerinin daha etkin hale getirilebilmesi için bir perspektif sağlamıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çocukların gelişimi ve eğitiminde en büyük rol ve sorumluluk aile kurumuna aittir. Özellikle yaşamın ilk yıllarında fiziksel, bilişsel, sosyal bütün gelişim alanlarının sağlıklı ve dengeli olabilmesi için ebeveynin bilinçli olması önem arz etmektedir. Geçmişte büyüklerin tecrübe birikimi ile yol gösterdiği anne ve babalar, çocuklarını yetiştirirken birçok yetişkinin desteğini alabilme imkânına sahipti. Dolayısıyla ebeveynlik, kültürel aktarım yolu ile öğrenilmekte ve büyük oranda da yeterli olabilmekteydi. Ancak ailelerin küçüldüğü, sağlıklı sosyal çevrenin daraldığı ve farklı değer anlayışlarının hızla yayıldığı günümüzde aileler çocuk eğitiminde zorluklar yaşamakta, her geçen gün artan ve çeşitlenen problemlerle karşı karşıya kalmaktadırlar. Aynı zamanda günümüzün popüler insancıl söylemleri, dini duygu ve düşüncüyü arka planda bırakan, insanın yaşantısını

⁴⁹ *Çocuğunun Din Eğitiminde Aklına Takılanlar*, ed. Emine Keskiner (İstanbul: YEKDER Yayınları, 2021).

⁵⁰ Bilal Yorulmaz - Emine Keskiner - Gülsüm Pehlivan Ağırakça, *Ailede İman, İbadet ve Değerler Eğitimi Araştırması* (İstanbul: YEKDER Yayınları, 2022).

anlamdan uzaklaştırıp bulanıklaştıran ve insan tabiatının ihtiyaç duyduğu tüm sınırları olumsuzlayan, bireysel tecrübeyi, dini ve kültürel tecrübeyi değersizleştirerek merkeze alan postmodern tavır, terbiyeye ait toplumsal birikimi de işlevsiz hale getirmiştir. Bu değişim, çocuk ve gençler üzerinde tarihsel zaman etkisi oluşturmakta ve nesiller arası kuşak farkının yaş aralığını her geçen gün azaltmaktadır. Bu sebeple çocukların bakım ve eğitimi ile ilgili olarak ailelere yönelik eğitimlerin gerekliliği herkes tarafından kabul edilmekte, yaygın hale gelebilmesi için hem devlet hem de STK'lar tarafından çalışmalar yapılmaktadır.

Aile eğitimi, yeni bir mesele olmayıp farklı ülkelerdeki uygulamalar dikkate alındığında tarihinin 1800'lü yıllara kadar uzandığı söylenebilir. Ancak ihtiyaçların önceliğine binaen hem yurt içi hem de yurt dışındaki ilk uygulamaların çoğunlukla ebeveyn okuryazarlığına ve günlük yaşam becerilerine yönelik olduğu görülmektedir. 20. yüzyılın başından itibaren ise ebeveynlere çocuk bakımı ve sağlığı ile ilgili bilgilerin verilmeye başlandığı, eğitimlerin daha çok okul öncesi dönem çocuklarının gelişimini kapsadığı bilinmektedir. Türkiye'de okuryazarlık eğitimi dışında aile eğitimleri, programlı bir biçimde 1960 sonrasında başlamıştır. Araştırma veya proje sonrası geliştirilen programlar ile aile eğitimlerinde önemli gelişmeler olmuştur. Ana-Baba Okulu, Evlilik Okulu, Anne-Çocuk Eğitimi, Baba Destek Programı, Okul Öncesi Veli Çocuk Eğitim Programı ve Aile Eğitim Programı adıyla birçok aile eğitimi uygulanmış olup bunlardan bazıları halen devam etmektedir.

Son 50-60 yıldır aile eğitimlerinde önemli gelişmeler yaşanmakta, ancak bu programlar içerisinde programlı ve süreklilik arz eden din ve değer merkezli bir çalışma bulunmamaktadır. Yerel bazı uygulamalarda dini ve ahlâki değerlere değinilmekle birlikte çocuğun gelişimi ve din eğitimi üzerinden tasarlanmış bir program görünmemektedir. Bu sebeple 2015 yılında YEKDER ve İLKE Derneği tarafından araştırmaya dayalı olarak hazırlanan aile eğitim programı büyük önem arz etmektedir. Başlangıç itibarıyla Ebeveyn Yetkinleştirme Programı olarak tasarlanan ve daha sonra Ailede Din Eğitimi Programı (ADEP) adıyla devam eden program, din eğitimini hedefleyen ilk aile eğitim programı olması açısından önemli bir yere sahiptir.

ADEP programına katılan her ebeveyn, öncelikle çocukların gelişim özellikleri, yaygın ebeveyn tutumları ve çocuklarla iletişim konusunda bilgi sahibi olmaktadır. Daha sonra çocuğuna sağlıklı bir din eğitimi verebilmek için iman, ibadet ve ahlak eğitimi konusunda neler yapabileceğini öğrenmektedir. Eğitim süresince anne-babalara faydalanabilecekleri yazılı ve görsel kaynaklar tavsiye edilmekte; ayrıca çocuklara yönelik paylaşımlarda bulunmaktadır.

Eğitimlerde öncelikle İslâm dininin çocuğa bakışı anlatılmakta ve terbiyenin bu perspektiften şekillendirilmesi gerektiği üzerinde durulmaktadır. Çocukların Allah'ın bir emaneti olduğu, anne-babaların beklentilerinin onun gücünü, yaşını aşmayacak şekilde olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca anne-babanın, çocuklarının terbiye sorumluluğu ile meşgulken kendi gelişimlerini de ihmal etmemeleri gerektiği üzerinde önemle durulmaktadır. Nitekim kendisinin bilişsel, duygusal ve sosyal gelişimine yatırım yapmayan, dinamik bir öğrenme yaşantısı olmayan ebeveynin, çocuklarına örnek olması, onlarla sağlıklı bir iletişim kurması zorlaşmaktadır. Çocuklarını daha iyi anlayabilmek ve onlara rehberlik yapabilmek için ailelerin yeni bilgi ve beceriler öğrenmeye açık olması gerekmektedir.

Programın geliştirildiği 2015 yılından günümüze ADEP'i genel itibarıyla değerlendirmek gerekirse; programın öncelikle din ve değer merkezli bir aile eğitimi olması bakımından özgün bir eğitim model olduğunu söyleyebiliriz. Ebeveynlerin, kuruma gelerek eğitim almaları şeklinde gerçekleştirilen bir program olması sebebiyle de aile eğitimi uygulamalarından kurum merkezli aile eğitimi modeline uymaktadır. Pandemi döneminde ve sonrasında seminerlerin çevrimiçi yapılmaya başlaması ile birlikte ADEP, uzaktan aile eğitimi özelliği de kazanmış bulunmaktadır. Programda, din eğitimi ile ilgili olarak aileyi etkileyen ve zorlayan birçok mesele, seminer konusu haline getirilmiştir. Bu bakımdan ihtiyaç odaklı ve dinamik bir program olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda gelişime açık ve sürdürülebilir bir yapıya sahiptir.

ADEP'i, konu başlıkları ve hedefleri bakımından özetlemek gerekirse şu temel özellikler sıralanabilir:

- ADEP'te din eğitimi, genel eğitimden ayrı düşünülmemekte; dinin, toplumsal hayatın içerisinde yaşanılarak öğrenileceği gerçeğinden hareket edilmektedir.
- Dinî gelişim, diğer gelişim alanlarından ayrılmadan verilmektedir. Bu bakımdan gelişime bütüncül bir yaklaşım benimsenmiştir.
- Çocukların gelişim özellikleri ile dinî gelişim arasındaki ilişki ön plana çıkarılmıştır.
- Aile eğitimleri genel itibarıyla okul öncesine yoğunlaşmaktadır, ancak ADEP'te 0-18 yaş çocukların gelişim ve eğitimi ele alınmaktadır.
- Ebeveyn tutumlarının, dinî ve ahlâkî gelişim üzerindeki etkisine dikkat çekilmektedir.
- Bebeklik dönemi bağlanma biçimleri ile Tanrı tasavvuru arasındaki ilişkiye vurgu yapılmaktadır.

- İman, ibadet ve ahlâk eğitiminin bir bütün olduğu üzerinde durulmakta; din eğitiminin temelinde Allah sevgisinin olduğu vurgulanmaktadır.
- Ev düzeninin, aile atmosferinin ve ebeveynin ilişki kurma biçiminin çocuğun inanç dünyasını şekillendirmedeki etkisi ortaya konulmaktadır.
- Çocukların din eğitimini destekleyebilecek kaynaklar konusunda ailelere rehberlik yapılmaktadır.
- Ailelerin, çocuğun din eğitimine aktif katılım sağlaması amaçlanmaktadır.

Ailede Din Eğitimi Programı'nın iyileştirmeye açık alanları da bulunmaktadır. Bunlardan birisi, eğitimlerin daha çok teorik boyutta kalması ile ilgilidir. Programın ilk taslağında verilen etkinlik örnekleri tam olarak uygulanamamıştır. Burada bazı konuların uygulama yapmaya uygun olmaması, katılımcıların sayısının artması, uygulama konusundaki isteksizlikleri ve eğitimin süresi etkili olmuştur diyebiliriz.

Programda iyileştirilmesi gereken bir başka nokta da eğitimlere babaların rağbet göstermemesi ile ilgilidir. Zira kurslara yoğun olarak annelerin katıldığı, baba katılım oranının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında öncelikli sebep, babaların, çocuk bakım ve eğitimi konusunda daha az sorumluluk almalarıdır. Ayrıca yoğun iş mesaisi, aile eğitimlerinin gerekliliğine inanmama, eğitim programının saatleri gibi etkenler de baba katılımını etkilemektedir. Ailede Din Eğitimi Programı'nın etkili ve kalıcı olabilmesi için babaların katılımını arttırmak gerekmektedir. Bunun için farklı alternatifler düşünülmeli, sadece anneler ile sınırlı kalınmaması önem arz etmektedir. Ailede sadece annenin eğitim alması, çocukların dini ve ahlâki gelişiminde sorumluluğu tamamen anneye yüklemek anlamına gelmektedir. Uzaktan eğitim, materyal paylaşımı ve aileye yönelik etkinlikler ile babaların katılımını engelleyen faktörleri en aza indirmek mümkündür.

Programın daha fazla fayda sağlaması ve yaygınlaşabilmesi için dezavantajlı ailelerin de eğitimlere katılımı sağlanmalıdır. Hastalık, ölüm, boşanma, şiddet, göç ve engellilik gibi birçok sebeple aile bütünlüğüne sahip olamayan ebeveynler için küçük grup eğitimleri düzenlenebilir. ADEP konularının içeriği, anne ve babanın birlikte olduğu aile modeli için daha uygun olup diğer aileler için ayrı çalışmalar yapılması ve programın ihtiyaca göre uyarlanması gerekebilir. Özellikle engelli veya özel eğitim gerektiren çocuğu olan aileler için özelleştirilmiş bir ailede din eğitimi programı çok faydalı olacaktır. Burada çocuklardan daha fazla ailelerin din eğitimine ihtiyacı olduğunu göz ardı etmemek gerekir.

Programın geliştirilmesi açısından verilen eğitimlerin odak bir grup üzerinden test edilmesi için deneysel bir çalışma yapılabilir. Bütün ADEP seminerleri, katılımcılar tarafından anketler yoluyla değerlendirilmektedir, ancak ebeveynlerin, aldıkları eğitimleri aile hayatlarına ne kadar yansıtabildiklerini görebilmek adına farklı araştırma yöntemleri kullanılabilir.

Aile eğitimlerinin temelde iki amacı bulunmaktadır. Bunlardan biri çocukların bakım ve terbiyesinde aile kurumunu güçlendirmek, diğeri de ebeveynlere, yaşadıkları dönemin çocukları olan yeni nesillere doğru rehberlik yapabilme bilinci kazandırmaktır. Aynı zamanda anne ve baba, değişen çevresel koşullar karşısında edilgen olmaktan çıkarmak, çocuklarının gelişiminde aktif rol almalarını sağlamaktır. Bir aile eğitim programı olarak ADEP de aynı gaye ile uygulanmakta, ilave olarak çocukların dinî ve ahlâkî gelişimlerinin ihmal edilmemesini, hayatın ilk yıllarından itibaren manevî değerler ile tanıştırılmalarını gaye edinmektedir.

KAYNAKÇA

- AÇEV. *Erken Çocukluk Eğitimi Politikaları: Yaygınlaşma, Yönetişim ve Yapılar Toplantısı Raporu*. Ankara: 5-6 Aralık 2003.
- Alpaydın, Yusuf - Ayar, Hatice - Gümüş, Arife. *Çocukların Dinî Gelişiminde Ebeveynlerin Rolü: Beklentiler ve Zorlanma Alanları*. İstanbul: İLKE ve YEKDER, 2015.
- Atmaca Koçak, Aylin. *Baba Destek Programı Değerlendirme Raporu*. AÇEV, 2004.
- Aydın, Mehmet Akif. "Aile". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: 1989, 2/196-200.
- Çağdaş, Aysel – Seçer, Zariye. *Anne Baba Eğitimi*. Konya: Eğitim Kitabevi, 2004.
- Çelik, Celalettin. "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Din". *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi* 8 (2010), 25-35.
- Çocuğumun Din Eğitiminde Aklıma Takılanlar*. ed. Emine Keskiner. İstanbul: YEKDER Yayınları, 2021.
- Erkan, Semra. "Aile ve Aile Eğitimi ile İlgili Temel Kavramlar". *Aile Eğitimi ve Erken Çocukluk Eğitiminde Aile Katılım Çalışmaları*. ed. Z. Fulya Temel. Ankara: Anı Yayıncılık, 2010.
- Gündüz, Mustafa. *Osmanlı Eğitim Mirası*. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2015.
- Hamamcı, Zeynep - Sevim, Seher A. "Türkiye’de Aile Rehberliği Çalışmaları". *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi* 3/22 (2004), 77-85.
- Kağıtçıbaşı Çiğdem - Berkman, Sevdâ - Sunar, Diane. *Başarı Ailede Başlar*. İstanbul: Yapa Yayınları, 1993.
- Kartal, Hülya. "Erken Çocukluk Eğitim Programlarından Anne-Çocuk Eğitimi Programı’nın Altı Yaş Grubundaki Çocukların Bilişsel Gelişimlerine Etkisi". *İlköğretim Online* 6/2 (2007), 234-248.

Kasapoğlu, Aytül. "Sosyolojik Yaklaşımlar Temelinde Aile Kuramları". *Aile Sosyolojisi*. ed. Aytül Kasapoğlu - Nadide Karkiner. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, 2011, 20-22.

Kılıç, Çiğdem. "Aile Eğitim Programları ve Türkiye'deki Örnekleri". *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Dergisi* 10/1 (2010), 99-111.

Kimter, Nurten. "İlgili-Seven Anne-Baba Tutumları ile Din ve Dindarlık Arasındaki İlişki Üzerine". *Dini Araştırmalar* 18/46 (Ocak-Haziran 2015), 9- 44.

Köyceğiz, Mehlika vd. "Millî Eğitim Bakanlığı Okul Öncesi Eğitim Programlarında Aile Katılımının Dünü ve Bugünü". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/45 (2016), 619-625.

Öztürk, Ayşe - Yavuz, Ruşen - Öztürk, Tülin. *Kur'an-ı Kerim Öğretiminde Oyunlar ve Etkinlikler*. İstanbul: YEKDER Yayınları, 2019.

Pehlivan Ağırakça, Gülsüm - Gümtüş, Arife. *Ailede Din Eğitimi*. İstanbul: YEKDER Yayınları, 2018.

Perşembe, Erkan. "Modernlik ve Postmodernlikte Din Problemi". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 14/14-15 (Haziran 2003), 159-181.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Türkiye İstatistik Kurumu. *Türkiye Aile Yapısı Araştırması 2021-2022*.

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı. *Aile Eğitim Programları Üzerine Notlar*. Ankara: 2011.

Türkiye'de Dini Hayat Araştırması. Ankara: DİB, 2014.

Yalman Polatlar, Duygu. *Okul Öncesi Dönemde Aile Eğitimi ve Katılımı*. İstanbul: Efe Akademi Yayınları, 2021.

Yıldız, Cansu - Durmuşoğlu, Mine Canan. "The Family Involvement in Different Early Childhood Curricula and Approaches in the World". *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Dergisi* 8/1 (2018), 23-38.

Yıldız, Zafer. "Aile Eğitim Programları ve 'Din/Değer Merkezli' Aile Eğitimi İhtiyacı". *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2/22 (2015), 159-183.

Yorulmaz, Bilal - Keskiner, Emine - Pehlivan Ağırakça, Gülsüm. *Ailede İman, İbadet ve Değerler Eğitimi Araştırması*. İstanbul: YEKDER Yayınları, 2022.

Yılmaz, Müge. "Bilgi İle İyileşme: Bibliyoterapi". *Türk Kütüphaneciliği* 28/2 (2014), 169-181.

Öner, Uğur. "Bibliyoterapi". *Çankaya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi* 7 (Mayıs 2007), 133-150.

Aile İçi Etkinlik Rehberi 1-2. ed. Bilal Yorulmaz - Kevser Şenel Yılmaz - Şeyma Cevizli. İstanbul: YEKDER Yayınları, 2021.

İnternet Kaynakları

AÇEV, Anne Çocuk Eğitim Vakfı. "Baba Destek Programı". Erişim 10 Eylül 2022. <https://www.acev.org/neler-yapiyoruz/programlarimiz/anne-babalar-icin/baba-destek-programi/>

AÇEV, Anne Çocuk Eğitim Vakfı. "Biz Kimiz?". Erişim 19 Ağustos 2022. <https://www.acev.org/biz-kimiz/hakkimizda/tarihce/>

AEP, Aile Eğitim Programı. “AEP’in Tarihçesi”. Erişim 20 Ağustos 2022. <http://www.aep.gov.tr/aep-hakkinda/aep-in-tarihcesi/>

İstanbul Üniversitesi Uzaktan Eğitim Sertifika Programları. “Anne Baba Okulu Sertifika Programı”. Erişim 17 Ağustos 2022. <https://sfk.istanbul.edu.tr/anne-baba-okulu-sertifika-programi-e100.html>

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu. “Evlenme ve Boşanma İstatistikleri 2021”. Erişim 5 Aralık 2022.

YEKDER, Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği. “ADEP Eğitici Eğitimleri Tanıtım Kitapçığı”. Erişim 11 Eylül 2022. <https://www.yekder.org.tr/yayinlar/adep-egitici-egitimleri-tanitim-kitapcigi>

YEKDER, Yaygın Eğitim ve Kültür Derneği. “Aile İçi Etkinlik Atölyesi 1”. Erişim 12 Eylül 2022. <https://www.yekder.org.tr/etkinlikler/aile-ici-etkinlik-atolyesi-1>